

ULUSLARARASI KORUMA VE GEÇİCİ KORUMA REJİMİNDE GEÇİCİLİK UNSURU: “GEÇİCİ” OLAN NEDİR?

Araştırma Makalesi

*Ayşe Dicle ERGİN**
*Yiğit KADER***

ÖZET

Uluslararası koruma kapsamına 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme’de (1951 Cenevre Sözleşmesi) yapılan mülteci tanımına uyan veya bu tanıma uymasa bile ulusal korumadan faydalanamadığı için uluslararası koruma ihtiyacı içerisinde bulunan kişiler girmektedir. 1951 Sözleşmesi’ndeki tanıma uyan kişilere koruma mülteci statüsü üzerinden sağlanırken, tanıma girmediği halde uluslararası korumayı hak eden kişilere koruma, ikincil koruma statüsü gibi, tamamlayıcı koruma statüleri üzerinden verilmektedir. Bu durumda, ayrıca bir geçici koruma rejiminin varlığı, geçici koruma kapsamındaki kişilere sağlanan korumanın niteliği bakımından bazı yanlış anlaşılmalara sebep olabilmektedir. Bu makale, uluslararası korumanın geçici bir idari mekanizma üzerinden sağlanıyor olmasının bazı hak ve hizmetlerin sağlanması konusunda esneklik getirebilse de, devletlerin geri gönderme yasağı kapsamındaki yükümlülüklerini değiştirmedini teorik tartışmalar

* **Dr. Öğr. Üyesi**, Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk ABD, **ORCID ID:** 0000-0002-8153-8069, **e-posta:** dicle.ergin@bilkent.edu.tr

** **Bağımsız Danışman**, **ORCID ID:** 0000-0002-0324-6239, **e-posta:** yigit@ykconsulting.org,
DOI: 10.69958/ihy.1602332

Makalenin Geliş Tarihi: 16.12.2024

Makalenin Kabul Tarihi: 02.01.2025

ve seçilmiş mahkeme kararlarının incelenmesi yoluyla ortaya koymaktadır..

Anahtar kelimeler: Uluslararası koruma, geçici koruma, 1951 Cenevre Sözleşmesi, geri gönderme yasağı, non-refoulement ilkesi, gönüllü geri dönüş.

TEMPORARINESS IN INTERNATIONAL PROTECTION AND TEMPORARY PROTECTION REGIME: WHAT IS “TEMPORARY” ?

ABSTRACT

The scope of international protection covers individuals who meet the refugee definition envisaged in the 1951 Geneva Convention Relating to the Status of Refugees (1951 Geneva Convention) or, even if they do not meet this definition, are in need of international protection due to being unable to benefit from national protection. While protection is provided through refugee status for those meeting the 1951 Geneva Convention’s definition, individuals who do not meet the definition but are entitled to international protection receive it under complementary protection statuses, such as subsidiary protection. In this context, the existence of a separate temporary protection regime may lead to certain misunderstandings regarding the nature of the protection provided to individuals under temporary protection. This article demonstrates, through theoretical discussions and an examination of selected court decisions, that while the provision of international protection through a temporary administrative mechanism may introduce flexibility in delivering certain rights and services, it does not alter states’ obligations under the principle of non-refoulement.

Keywords: International protection, temporary protection, 1951 Geneva Convention, non-refoulement principle, voluntary return.

I. Giriş

Birleşmiş Milletler (BM) Türkiye’yi dünyada en fazla mülteciye ev sahipliği yapan devletlerden biri olarak kabul etmektedir.¹ Bu kabule

¹ United Nations High Commissioner for Refugees (BMMYK), ‘Refugees and Asylum Seekers in Turkey’ www.unhcr.org/tr/en/refugees-and-asylum-seekers-in-turkey Erişim: 15.12.2024.

karşı, Türkiye'nin 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme'de (1951 Cenevre Sözleşmesi)² yer alan mülteci tanımı bakımından tercih etmiş olduğu coğrafi kısıtlama ve ulusal hukukunda uluslararası koruma statülerinin bu kısıtlamaya uygun olarak tanımlanmış olması sebebiyle, Türkiye'de korumadan faydalanan yabancıların çoğunun aslında hukuken mülteci olmadığı yönünde itirazlar dile getirilmektedir. Her halükârda, Türkiye'nin 2014 yılından itibaren 10 senedir kesintisiz olarak dünyada en fazla sayıda yerinden edilmiş kişiye koruma sağlayan ülkelerden biri olduğu bir gerçektir.³ Aralık 2024 itibarıyla sayıları üç milyonun altına⁴ inmiş olan Suriyelilerin büyük çoğunluğu Suriye'deki çatışma ve iç savaştan kaçarak Türkiye'ye sığınan ve geçici koruma rejimi kapsamına alınanlardır. Türkiye'de bu rejim altında sağlanan korumanın şekli ve içeriği literatürde kabul edilen uluslararası koruma tanımına benzerlik göstermektedir. Ancak 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun⁵ (YUKK) 3'üncü maddesinin 1'inci fıkrasının (r) bendinde uluslararası korumanın tanımlanmış şekli itibarıyla geçici koruma, uluslararası koruma tanımının kapsamında bulunmamakta⁶ ve YUKK'un 91'inci maddesinde ayrı bir koruma rejimi olarak düzenlenmektedir. Dolayısıyla söz konusu hukuki statülerin tanımları arasında önemli teknik farklılıklar mevcuttur ve aynı anda işlemekte olan iki farklı koruma rejimi bulunmaktadır.

Bu durum, uluslararası koruma konusunun kavramlara ve tanımlara yeterince hâkim olunmadan tartışılmasını, yanlış anlama ve hatalı çıkarımlara açık hale getirmektedir. Bu olası hatalı çıkarımların geçici koruma rejimi üzerine yapılan tartışmalara yansımaları, geçici korumanın sona ermesiyle birlikte korumadan faydalanan kişilerin

² 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme (kabul edilme 28.07.1951, yürürlüğe giriş 22.04.1954) 189 UNTS 137 (1951 Cenevre Sözleşmesi).

³ BMMYK, 'UNHCR Global Trends 2014' www.unhcr.org/statistics/country/556725e69/unhcr-global-trends-2014.html Erişim: 15.12.2024.

⁴ 5 Aralık 2024 itibarıyla Türkiye'de 2,936,369 Suriyeliye geçici koruma faydalanıcısı bulunmaktadır: Göç İdaresi Başkanlığı, 'Geçici Koruma - Göç İdaresi Başkanlığı İstatistikleri' www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638 Erişim: 10.12.2024 .

⁵ Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), Kanun Numarası: 6458, Kabul Tarihi: 4.4.2013, RG 11.4.2013/28615.

⁶ YUKK md. 3(1)(r)'ye göre "*Uluslararası koruma: Mülteci, şartlı mülteci veya ikincil koruma statüsünü*" ifade etmektedir.

ülkelerine geri gönderilmesi bakımından geçici koruma statüsünün uluslararası koruma statülerine oranla daha esnek veya daha geçici bir koruma sağladığının ifade edilmesi şeklinde tezahür etmektedir. Oysa, uluslararası hukukta uluslararası koruma rejimi belirli ilke ve kriterlere dayanmaktadır ve bu ilkeler çok büyük oranda geçici koruma bakımından da geçerli kabul edilmektedir.⁷ Bu kriterlerin başında, kabaca yabancıların ağır insan hakkı ihlalleriyle karşılaşma riski olan yerlere zorla gönderilmemesi olarak tanımlanabilecek geri gönderme yasağı (*non-refoulement ilkesi*) gelmektedir. Dolayısıyla, “geçici koruma rejiminin kapsamı ve korumanın üzerinden sağlandığı usul ve mekanizma açısından geçicilik” ile “geri gönderme yasağıyla sağlanan hukuki korumanın geçiciliğini” aynı yaklaşımla değerlendirmek yanıltıcı çıkarımlara sebep olabilecektir. Bu konuda yapılmakta olan akademik tartışmalara katkıda bulunmak amacıyla, bu makale öncelikle uluslararası hukukta ve ulusal hukukumuzda uluslararası ve geçici koruma kavramlarını ele almayı; ardından geçici koruma rejimini oluşturan unsurları, sağlanan korumanın doğasını ve uluslararası koruma rejimi ile ilişkisini incelemeyi; takiben “geçici” olanın ne olduğuna odaklanmayı; sonrasında devletin koruma sorumluluğu bağlamında yaşam hakkı ve işkence ve kötü muamele yasağı kapsamındaki pozitif yükümlüğünü Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ve Anayasa Mahkemesi’nin (AYM) bireysel başvuru kararları çerçevesinde tartışmayı amaçlamaktadır.

II. Uluslararası Hukukta Uluslararası Koruma

Uluslararası mülteci hukukunun uygulanmasında devletlere kılavuzluk etme görevi bulunan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK),⁸ uluslararası korumayı “*ülkeleri dışında bulunan, karşılaşacakları risk sebebiyle ülkelerine dönemeyen ve kendi ülkeleri tarafından korunmayan veya korunamayan kişi veya gruplara uluslararası toplum tarafından sağlanan koruma*”⁹ şeklinde tanımlamaktadır. Vatandaşı olduğu devletin kendi vatandaşlarına sağladığı

⁷ BMMYK, ‘Guidelines on Temporary Protection or Stay Arrangements’ (2014) 2 www.refworld.org/docid/52fba2404.html; Meltem Ineli-Ciger, *Temporary Protection in Law and Practice* (Brill | Nijhoff 2018) 48.

⁸ BMMYK’nın bu sorumluluğuna ilişkin detaylı bir inceleme için bkz.: Volker Turk, ‘UNHCR’s supervisory responsibility’ (2002), *New Issues in Refugee Research*, Working Paper No. 67.

⁹ BMMYK, ‘Master Glossary of Terms’ <https://www.unhcr.org/glossary/> Erişim: 10.12.2024.

korumadan faydalanamayan kişilere korumanın diğer devletler veya, BMMYK gibi, bu alanda yetkilendirilmiş uluslararası kuruluşlarca sığınma mekanizmaları üzerinden sağlanması beklenmektedir. Bir diğer deyişle, uluslararası koruma ihtiyacının temelinde ulusal korumanın eksikliği, bireylerin devletlerinin sağlaması beklenen temel hak ve özgürlüklere ilişkin güvencelerden faydalanamıyor olmaları bulunmaktadır.¹⁰ Devletler bu ulusal korumayı belirli birey veya grupları hedef alarak kasıtlı olarak (örneğin, siyasi profilleri ya da dini ve etnik kökenleri sebebiyle) sağlamayabilecekleri gibi, ülkedeki yaygın ve ayırım gözetmeyen şiddet eylemleri sebebiyle isteseler bile sağlayamıyor olabilirler. Uluslararası koruma ihtiyacını doğurabilecek sebepler arasındaki farklılıklar, çoğu durumda menşe ülkelerinden ayrılarak başka bir (ev sahibi) ülkeye gitmiş ve koruma talep etmiş kişilere, uluslararası korumayı sağlayan (ev sahibi) devletin anayasası, ilgili mevzuatı ve taraf olduğu uluslararası insan hakları antlaşmalarından doğan yükümlülükleri uyarınca uluslararası korumanın farklı hukuki statüler vasıtasıyla sağlanması sonucunu doğuracaktır. Bu kapsamda uluslararası koruma, belirli bir hukuki statüyle kısıtlı olmadan, kendi devletlerinin ulusal korumasından mahrum kişilerin ülkeleri dışında ev sahibi devlette faydalandıkları korumayı anlatan bir çatı kavram olarak değerlendirilebilir.

Uluslararası korumanın sağlandığı hukuki statülerin başında hem kronolojik öncelik hem de hukuki bağlayıcılık açısından “mülteci statüsü” gelmektedir. Mülteci statüsünün tanımı ve devletlerin mültecilere sağlaması gereken haklar Türkiye’nin de hazırlık çalışmalarında yer aldığı 1951 Cenevre Sözleşmesi’yle düzenlenmiştir. Sözleşme ilk haliyle mülteciyi “*1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen ...*”¹¹ her şahıs olarak tanımlamıştır. Ayrıca Sözleşme taraf devletlere “*1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar*”

¹⁰ Jane McAdam, *Complementary Protection in International Refugee Law* (Oxford University Press 2007) 20.

¹¹ 1951 Cenevre Sözleşmesi, md.1.A.(2). Ayrıca yine aynı madde, tabiiyeti olmayan (vatansız) kişiler için de aynı tanımı “*vatandaşı olduğu ülke*” ifadesini “*önceden yaşadığı ikamet ülkesi*” şeklinde değiştirerek kullanmıştır.

ifadesini tercihli olarak “1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da meydana gelen olaylar” şeklinde kabul ederek Sözleşme yükümlülüklerinin kapsamını bu şekilde belirleme imkânı tanımıştır.¹² 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne 1967 yılında ek olarak yapılan bir protokol ile Sözleşmedeki mülteci tanımından zaman sınırlaması tüm taraf devletler için kaldırılmış;¹³ ancak coğrafi kısıtlama Protokolün kabul edildiği tarih itibarıyla 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne coğrafi kısıtlama ile taraf olan devletlere bu kısıtlamayı koruma olanağı tanınarak kaldırılmıştır.¹⁴ Türkiye bu coğrafi kısıtlamayı korumayı tercih etmiştir ve halen uygulamaktadır.

1951 Cenevre Sözleşmesi’nde mülteci statüsünün tanımının net bir şekilde yapılmasının yanı sıra mülteci hukukunun bir diğer temel yapı taşı olan geri gönderme yasağı da düzenlenmektedir. Sözleşmenin 33’üncü maddesinde düzenlenmiş olan geri göndermeme ilkesi mülteci statüsüne sahip kişilerin zulüm görecekleri yerlere gönderilmelerini yasaklamaktadır. Söz konusu madde yalnızca mültecileri kapsayacak şekilde yazılmıştır ve ikinci fıkrasında kamu düzeni ve kamu güvenliğiyle ilişkili iki istisnaya da yer vermektedir.¹⁵ Ancak geri gönderme yasağı insan hakları hukukunun güçlenen etkisiyle zamanla daha geniş yorumlanmaya başlamıştır. Genişlemiş yorumuyla bu ilke temel uluslararası hukuk belgelerinde “herkes” için ve istisnaya yer verilmeksizin kendine yer bulmuştur. Bölgesel insan hakları mahkemelerinin içtihatları bu geniş yoruma önemli bir katkı sunmuş ve neticede ilke insan hakları hukukunun ve uluslararası örf ve adet hukukunun bir parçası haline gelmiştir.¹⁶ AIHM’nin geri gönderme

¹² 1951 Cenevre Sözleşmesi: md.1.B.

¹³ 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Protokol (kabul edilme 31.1.1967, yürürlüğe giriş 4.10.1967) 606 UNTS 267 (1967 Protokolü), md. 1.2.

¹⁴ ibid. md.1.3; Nuray Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku* (5. Baskı, Beta 2018) 147.

¹⁵ 1951 Cenevre Sözleşmesi, md 33 – Geri Göndermeme İlkesi: “(1) Hiçbir taraf devlet, “bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade (“refouler”) etmeyecektir. (2) Bulunduğu ülkenin güvenliği için tehlikeli sayılması yolunda ciddi sebepler bulunan veya özellikle ciddi bir adi suçtan dolayı kesinleşmiş bir hükümlü mahkum olduğu için söz konusu ülkenin halkı açısından bir tehlike oluşturmaya devam eden bir mülteci, işbu hükümden [Madde 33(1)] yararlanmayı talep edemez.”

¹⁶ Guy S Goodwin-Gill, ‘The International Law of Refugee Protection’ in Elena Fiddian-Qasmieh and others (eds), *The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migration Studies* (Oxford University Press 2014)

yaşadığını Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) işkence ve kötü muameleyi yasaklayan 3'üncü maddesi üzerinden ve maddenin sağladığı korumanın yaygın şiddet veya ulusal güvenliği ilgilendiren durumlar da dahil olmak üzere mutlak bir karaktere sahip olduğunun altını çizerek yorumlaması,¹⁷ Türkiye'nin de parçası olduğu Avrupa Konseyi bölgesel hukukunda da geri gönderme yaşadığını istisnası olmayan bir hukuk kuralı haline getirmiştir.¹⁸ Geri gönderme yaşağı, günümüzde kimsenin zulüm göreceğı veya işkence veya insanlık dışı muamele veya cezaya maruz kalacağı bir yere gönderilemeyeceğini güvence altına alan, bağlayıcı ve uluslararası koruma sisteminin temel yapı taşlarından birini teşkil eden önemli bir hukuk kuralıdır.

Geri gönderme yaşadığının kapsamının genişlemesine paralel olarak uluslararası koruma da mülteci statüsünün ötesinde farklı grupları da kapsayacak şekilde yorumlanmaya başlamıştır. 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde mülteci tanımının bağlı olduğu beş gerekçe (ırk, din, tabiiyet, belli bir toplumsal gruba mensubiyet, siyasi düşünce) dışında kaldığı halde uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişi ve gruplar da bulunmaktadır. Bu durumdaki kişilere, yaygın ve ayırım gözetmeyen şiddet durumlarından veya idam cezasına çarptırılacağı için ülkesinden kaçarak başka devlete sığınmış kişiler örnek gösterilebilir. Bu kişiler de devletleri tarafından verilmesi beklenen ulusal korumaya erişememekte, ülkelerine döndüklerinde karşılaşacakları risk(ler) sebebiyle uluslararası korumaya

<https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199652433.001.0001/oxfordhb-9780199652433-e-021> Erişim: 15 Aralık 2014; United Nations Human Rights Office of the High Commissioner (OHCHR), 'Technical Note on the Principle of Non-Refoulement under International Human Rights Law' 1 <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Migration/GlobalCompactMigration/ThePrincipleNon-RefoulementUnderInternationalHumanRightsLaw.pdf> Erişim: 10.12.2024.

¹⁷ İlgili mahkeme kararlarının bir derlemesi ve Mahkemenin bu konudaki kılavuzu için bkz: European Court of Human Rights (AİHM), 'Guide on the Case-Law of the European Convention on Human Rights - Immigration' 17-28 https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_immigration_eng Erişim: 15.12.2024.

¹⁸ AİHM geri gönderme yaşadığına dair incelemesinde bireylerin kötü muamele, işkence ve aşağılayıcı muamele veya ceza ya da ölüm riskine maruz kalacakları ülkelere geri gönderilmemeleri gerektiğine hükmetmektedir. Mahkeme bu değerlendirmeyi yaparken AİHS'nin yaşam hakkında ilişkin 2'inci maddesini ve işkence yaşadığına ilişkin 3'üncü maddesini birlikte ele almaktadır. Bu değerlendirmeyi yaparken de yaşam hakkında ilişkin analizi bir nevi işkence yaşadığı analizi içinde eritmektedir. Bkz. F.G. v. İsveç [BD], BN. 43611/11, KT. 23/03/2016 p.110; L.M. ve diğerleri v. Rusya, BN. 40081/14, 40088/14 ve 40127/14 , KT. 15/10/2015 p.108.

ihtiyaç duymakta ve dolayısıyla geri gönderme yasağı kapsamına girmektedirler.

1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 1'inci maddesindeki mülteci tanımına girmediği halde uluslararası koruma ihtiyacı içerisinde olan ve dolayısıyla geri gönderme yasağı kapsamına giren kişilere de devletlerce uluslararası koruma sağlanmaktadır.¹⁹ Bu koruma, 1951 Sözleşmesi'ndeki korumayı tamamladığı için “tamamlayıcı koruma” olarak adlandırılmaktadır. Bu uluslararası koruma türü, Sözleşme'de mültecilere sağlanması öngörülen hak ve güvencelere benzer güvenceler içermekte ama belirli haklar açısından genellikle Sözleşme'de belirlenen seviyenin altında kalmaktadır.²⁰ Avrupa'da tamamlayıcı korumanın gerek Avrupa Birliği (AB) hukukunda gerek ulusal hukukumuzda “ikincil koruma” olarak adlandırılan bir hukuki statü aracılığıyla verildiği görülmektedir. Mülteci statüsünün aksine ikincil koruma statüsünü uluslararası hukukta düzenleyen bir sözleşme bulunmasa da, ikincil korumanın devletin insan hakları yükümlülüklerinden doğan bir statü olduğunu söylemek yanıltıcı olmayacaktır.²¹

Bu statünün ve genel olarak tamamlayıcı korumanın başlangıcı 20. yüzyıl başlarına ve Milletler Cemiyeti'nin uygulamalarına kadar gitmektedir ancak bugün kullanılan anlamıyla bir kavram olarak 1990'larda ortaya çıkmıştır.²² Özellikle bu dönemde AİHM ve BM insan hakları sözleşme kurumlarının kararları ile BMMYK belgelerinde altı çizilen gerekliliklerle tamamlayıcı koruma konusunda devletler arasında ortak bir çerçeve çizilmesi için zemin oluşmuştur.²³ 2004 yılında AB Vasıf Yönergesi'nin²⁴ kabulüyle ilk uluslararası tamamlayıcı koruma rejimi

¹⁹ Jane McAdam, *Complementary Protection in International Refugee Law* (Oxford University Press 2007) 20-21.

²⁰ Stefan Salomon ‘Constructing Equality in EU Asylum Law’ (2021) 33 *International Journal of Refugee Law* 608, 609-610.

²¹ Neva Övünç Öztürk, Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi (Seçkin 2015) 97-98.

²² Guy S Goodwin-Gill ve Jane McAdam, *The Refugee in International Law* (Oxford University Press 2007) 286.

²³ Goodwin-Gill ve McAdam, s. 289.

²⁴ Council Directive 2004/83/EC of 29 April 2004 on minimum standards for the qualification and status of third country nationals or stateless persons as refugees or as persons who otherwise need international protection and the content of the protection granted [2004] OJ L 304. AB Vasıf Yönergesi olarak da bilinen bu yönerge 2013 yılı

AB’de kabul edilmiştir.²⁵ AB Vasıf Yönergesi’nin 2’inci maddesinin (e) fıkrası tamamlayıcı korumanın verileceği ikincil koruma statüsünü alacak kişileri tanımlarken bu kişilerin mülteci olmak için gerekli şartlara sahip olmadıklarını ancak menşe ülkelerine geri gönderilmeleri halinde ciddi bir zarar görmeleri yönünde gerçek bir risk olduğu için menşe ülkelerinin korumasından yararlanamayan (veya yararlanmak istemeyen) kişiler olduklarını belirtmiştir.²⁶ “*Ciddi zarar*” teşkil edecek durumlar da yine Yönerge’nin 15’inci maddesinin (c) fıkrasında ölüm cezası veya idam, işkence veya insanlık dışı veya küçük düşürücü muamele veya ceza, veya silahlı çatışma durumlarında görülen ayırım gözetmeyen şiddet nedeniyle hayata veya kişiliğe yönelik ciddi ve bireysel tehdit olarak tanımlanmaktadır.²⁷ Bu tanımlara ilişkin olarak, ayırım gözetmeyen şiddet gibi geniş tanımlanmış bir durumla bireysel tehdit kavramının birlikte nasıl yorumlanabileceği konusunda önemli tartışmalar bulunduğu²⁸ dikkat etmekte fayda vardır. Ancak bu tartışmalardan bağımsız olarak, statünün düzenlenme sebebinin 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde yapılan mülteci tanımına girmeyen ancak geri gönderme yasağı kapsamında olan ve uluslararası koruma ihtiyacı içerisinde bulunan kişilere sağlanacak koruma için hukuki bir statü oluşturulması olduğu açıktır.

Görüldüğü üzere uluslararası koruma, 1951 Cenevre Sözleşmesi’nin 1’inci maddesinde düzenlenen mülteci tanımına giren kişilere mülteci statüsü üzerinden, bu tanıma girmeyen ancak yine de uluslararası koruma ihtiyacı bulunan kişilere ise ikincil koruma statüsü gibi tamamlayıcı koruma statüleri üzerinden verilmektedir. Korumanın farklı statüler üzerinden sağlanıyor olması bu statülerin sahiplerinin erişebildikleri haklarla ilgili olarak bazı farklar doğuruyor olsa da geri gönderme yasağının sağladığı koruma tüm statüler için ortaktır.

sonu itibarıyla yürürlükten kalkmış olup değiştirilmiş hali yürürlüktedir. Değiştirilmiş AB Vasıf Yönergesi için bkz.: Directive 2011/95/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on standards for the qualification of third-country nationals or stateless persons as beneficiaries of international protection, for a uniform status for refugees or for persons eligible for subsidiary protection, and for the content of the protection granted (recast) [2011] OJ L 337.

²⁵ Goodwin-Gill ve McAdam: s. 325.

²⁶ AB Vasıf Yönergesi: md. 2(e).

²⁷ ibid. md. 15(c).

²⁸ Meltem İneli Çiğer, ‘Silahlı Çatışma Durumlarında Ayırım Gözetmeyen Şiddet Hareketlerinden Kaçan Kişilerin Avrupa Birliği Hukuku ve Türk Hukukunda İkincil Korunması’ (2018) 20 Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 199, 205.

Uluslararası koruma alanında önem teşkil eden bir diğer nitelendirme ise sığınmacıdır. Uluslararası koruma ihtiyacı içerisinde olduğunu belirten bir kişinin yukarıda bahsedilen statülerden birinin tanımına uyup uymadığının belirlenmesi için işletilecek usuller herhangi bir uluslararası sözleşme ile düzenlenmemiştir. 1951 Cenevre Sözleşmesi mültecinin tanımını yapar ve mültecilere devletler tarafından sağlanması gereken muamele ve haklara ilişkin standartları belirtir. Ancak bir kişinin mülteci olup olmadığını anlamak için uygulanacak prosedüre ilişkin bir düzenleme içermez. Dolayısıyla Sözleşme devletlere bu prosedüre ilişkin olarak belirli bir serbesti tanır.²⁹ Tamamlayıcı koruma bağlamında da bir statü belirleme prosedürü uygulanması söz konusudur. Devletler bu prosedürleri iç hukuklarında düzenlerler. Genel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme prosedürleri olarak adlandırabileceğimiz bu süreç mülteci hukuku ve insan hakları hukuku ilkelerine uygun olarak düzenlenmeli, hak ihlallerinin engellenmesi ve sağlıklı statü kararlarının verilebilmesi için gerekli hukuki ve usuli güvenceleri içermelidir.

Uluslararası koruma arayan kişiler, statülerinin belirlenmesi için işletilmekte olan bu prosedürün sonunda haklarında nihai bir karar verilene kadar genel olarak “sığınmacı” olarak adlandırılırlar.³⁰ Sığınmacılar bazı hukuk sistemlerinde başvuru sahibi veya uluslararası koruma başvuru sahibi olarak da adlandırılabilirler. Örneğin YUKK’a göre başvuru sahibi “uluslararası koruma talebinde bulunan ve henüz başvurusu hakkında son karar verilmemiş olan kişi” şeklinde tanımlanmıştır.³¹ Sığınmacıların (veya başvuru sahiplerinin) uluslararası koruma statüleri, başvuruları hakkında verilecek olan nihai karar sonrasında tanınır. Başvurularının reddedilmesi durumunda ise haklarında yabancıların o hukuk sisteminde tabi oldukları diğer kurallara göre işlem yapılması beklenir ki bu, yabancıların ev sahibi ülkede kalışının herhangi başka bir yasal dayanağı bulunmuyorsa kişi hakkında sınır dışı kararı alınması anlamına gelmektedir. Bu noktada altı çizilmesi gereken husus, hem mülteci statüsünün bildirici nitelik taşıdığı³² hem de bir sığınmacının ülkesine gönderildiğinde zulüm görme, işkenceye veya insanlık dışı muamele veya cezaya maruz kalma riski olup olmadığının uluslararası koruma statüsü

²⁹ Goodwin-Gill ve McAdam: s. 53-54.

³⁰ BMMYK: Master Glossary of Terms.

³¹ YUKK: md. 3(1)d.

³² Neva Övünç Öztürk, *Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi* (Seçkin 2015), 86-87.

belirleme süreci tamamlanmadan tam olarak tespit edilemeyeceği için geri gönderme yasağı uyarınca bu kişilerin ülkelerine geri döndürülemeyeceğidir.³³ Dolayısıyla sığınmacıların ülkelerine geri gönderilmesi ancak tam olarak işletilen adil bir uluslararası koruma statüsü belirleme süreci sonucunda uluslararası koruma talebinin nihai bir kararla reddedilmesinin ardından mümkün olabilmektedir.

III. Hukukumuzda Uluslararası Koruma

Türkiye'nin uluslararası koruma uygulamalarının köklü bir geleneği olmakla birlikte bu alanda kanun seviyesinde ilk kapsamlı çerçeve 2013 yılında kabul edilen YUKK ile kurulmuştur. YUKK öncesinde uluslararası korumaya ilişkin uygulamalar genellikle uluslararası hukuk ve idari düzenlemeler yoluyla yürütülmekte ve bu durum özellikle uluslararası koruma bağlamında önem taşıyan çeşitli güvencelerin yasalarla güvence altına alınmamış olması sebebiyle eleştirilmekteydi.³⁴ YUKK'un kabulüyle, geri gönderme yasağı, uluslararası koruma statülerinin tanımı, işletilecek uluslararası koruma prosedürleri ve uluslararası koruma kapsamında sağlanacak hak, yükümlülük ve hizmetlerin uluslararası standartlarda düzenlenmesi amaçlanmıştır.

Uluslararası korumaya ilişkin hususlar genel olarak YUKK'un "Uluslararası Koruma" başlıklı Üçüncü Kısımında düzenleniyor olmakla birlikte, Kanun'un getirdiği en önemli yeniliklerden biri Birinci Kısımındaki amaç, kapsam ve tanımlar maddelerinin hemen ardından, geri gönderme yasağını herhangi bir istisnaya yer vermeden ve Kanun kapsamına giren herkes için güvence altına alarak düzenliyor olmasıdır.³⁵ Geri gönderme yasağı maddesine ek olarak, Kanun'un sınır dışı sürecini düzenleyen maddeleri arasına da sınır dışı edilemeyecek kişilere ilişkin bir hüküm konulmuştur. Gönderileceği ülkede ölüm cezası, işkence, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya cezaya maruz kalacak kişiler hakkında,

³³ Goodwin-Gill ve McAdam: s. 232-233.

³⁴ Bu konuda detaylı bir inceleme için bkz.: *Nuray Ekşi, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku* (Beta 2018) 11-14, 143-148.

³⁵ YUKK: md. 4.

sınır dışı edilecek kişileri belirleyen 54’üncü madde kapsamında olsalar bile, sınır dışı kararı alınmayacağı düzenlenmiştir.³⁶

Uluslararası koruma YUKK’ta “*mülteci, şartlı mülteci veya ikincil koruma statüsü*” şeklinde tanımlanmaktadır.³⁷ YUKK’ta yapılan mülteci statüsü tanımı 1951 Cenevre Sözleşmesi’ndeki tanıma uygun, ancak Türkiye’nin bu Sözleşme üzerinde uygulamakta olduğu coğrafi kısıtlama uyarınca yalnızca Avrupa’da meydana gelen olaylar sebebiyle mülteci olan kişileri kapsayacak şekilde düzenlenmiştir.³⁸ Avrupa dışında meydana gelen olaylar sebebiyle belirtilen tanıma giren kişilere ise şartlı mülteci statüsü verilmesi ve üçüncü ülkeye yerleştirilene kadar ülkede kalmasına izin verilmesi öngörülmüştür.³⁹ Yani mülteci tanımının Türk hukukunda coğrafi olarak ikiye bölünerek mülteci ve şartlı mülteci olarak adlandırıldığını, bu yolla, iki statü arasında sağlanan hakların kapsamına ilişkin farklılıklar olsa da, uluslararası korumanın 1951 Cenevre Sözleşmesi kapsamına giren herkesi kapsadığı görülmektedir. Sözleşmede düzenlenen mülteci tanımına girmeyen ancak uluslararası koruma ihtiyacı içerisinde olduğu tespit edilen kişilere yönelik olarak da, AB hukukundaki düzenlemeye benzer şekilde, bir ikincil koruma statüsü düzenlenmiştir.⁴⁰ İkincil koruma statüsü kapsamına kişinin ülkesine dönmesi durumunda ölüm cezası, işkence, insanlık dışı veya onur kırıcı ceza veya muamele, veya silahlı çatışma durumlarından kaynaklanan ayırım gözetmeyen şiddet sebebiyle şahsına yönelik ciddi bir tehditle karşılaşacak olması durumları dahil edilmiştir.

YUKK’un kabulüyle uluslararası korumaya ilişkin olarak uluslararası standartlar gözetilerek yapılan diğer düzenlemeler içerisinde uluslararası koruma başvurusu, kayıt, kimlik belgesi temini, menşe ülke bilgisi toplanması ve kullanılması, mülakat, karar, olumsuz karara karşı itiraz ve yargı yolu adımlarından oluşan uluslararası koruma statü belirleme süreci ve bu süreç içerisinde sağlanan hukuki ve usuli güvenceler, uluslararası korumanın haricinde bırakılma, uluslararası korumanın sonlanması ve iptal edilmesi durumları, idare tarafından belirli

³⁶ ibid. md. 55. Bu maddede ayrıca sağlık, insan ticareti mağdur destek sürecinden yararlanma veya şiddet mağduru olma sebebiyle tedavi görme gibi gerekçeler de kişi hakkında sınır dışı kararı alınmayacağı durumlar arasında sayılmıştır.

³⁷ YUKK: md. 3(1)r

³⁸ ibid. md. 61.

³⁹ ibid. md. 62.

⁴⁰ ibid. md. 63.

durumlarda alınacak önlemler, başvuru ve statü sahiplerinin hakları ve yükümlülükleri, statü sahiplerine verilecek seyahat belgeleri, işbirliği, kabul ve barınma merkezleri gibi hususlar bulunmaktadır. YUKK’la kurulmuş olan Göç İdaresi Başkanlığı⁴¹ ise, uluslararası koruma statüsü belirleme prosedürleri de dahil olmak üzere yabancılar ve uluslararası korumaya ilişkin tüm iş ve işlemlerden sorumlu kurum olarak belirlenmiştir.

IV. Geçici Koruma İhtiyacı

YUKK ile uluslararası koruma konusunda yapılan bir diğer düzenleme ise geçici korumaya ilişkindir. Geçici koruma YUKK’un 91’inci maddesinde şu şekilde düzenlenmektedir:

“(1) Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılarla geçici koruma sağlanabilir.

(2) Bu kişilerin Türkiye’ye kabulü, Türkiye’de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.”

YUKK’ta geçici korumanın uygulanmasına ilişkin başka bir düzenleme yapılmamış,⁴² ilgili maddenin içeriğinde de görülebileceği gibi diğer düzenlemelerin bir Cumhurbaşkanlığı yönetmeliği ile yapılması

⁴¹ 2013 yılında Göç İdaresi Genel Müdürlüğü olarak kurulan kurum, 2021 yılında Göç İdaresi Başkanlığı olarak mevcut yapısına kavuşmuştur. Bkz. 85 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, RG 29.10.2021/31643.

⁴² 91’inci madde dışında YUKK’ta geçici korumaya ilişkin tek düzenleme 42’inci madde ile uzun dönem ikamete geçişin uluslararası koruma ve geçici koruma statü sahipleri için kapatılmasıdır.

öngörülmüştür.⁴³ İlgili yönetmelik olan Geçici Koruma Yönetmeliği Ekim 2014’te Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.⁴⁴

Buraya kadar verilen bilgiler ışığında başvuru sahibi, mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statüleri vesilesiyle hem 1951 Cenevre Sözleşmesi’ndeki mülteci tanımına giren hem de bu tanıma uymadığı halde uluslararası koruma ihtiyacı içerisinde olduğu tespit edilen veya statü belirlenme sürecinde olan kişilere uluslararası korumanın nasıl sağlanacağına YUKK’la düzenlendiği görülmektedir. Peki, ayrıca bir geçici koruma rejimi oluşturulmasının amacı nedir? Geçici koruma rejimi ile koruma sağlanması amaçlanan kişiler ile uluslararası koruma statülerinin tanımına giren kişiler kategorik olarak farklı gruplara dahil kişiler midir?

Bu sorulara tatmin edici bir cevap verebilmek için geçici korumanın tanımını tam olarak yapabilmek gereklidir. Ancak bu kolay bir iş değildir. Zira, mülteci statüsü ve geri gönderme yasağının aksine, ne uluslararası sözleşmelerde ne de uluslararası örf ve âdet hukukunda geçici koruma için belirlenmiş olan bir tanım bulunmaktadır. Bu durum geçici korumanın tanımına, kapsamına ve uluslararası hukuka uygunluğuna ilişkin tartışmaları beraberinde getirmiştir.⁴⁵

1951 Cenevre Sözleşmesi mülteci hukukunun temel tanım ve ilkelerini belirlemekle birlikte, Sözleşmenin direkt olarak düzenlemediği ve günümüzde uluslararası koruma alanında büyük önem taşımakta olan konular bulunmaktadır. Mülteci tanımına girmediği halde uluslararası korumaya ihtiyacı olan kişilerin durumu, genel olarak kitlesel akın durumları (özellikle silahlı çatışma ve ayırım gözetmeyen şiddet durumlarından kitlesel olarak kaçan kişilere koruma sağlanması) ve bu

⁴³ Maddenin 2013 yılında kabul edilen metindeki ilk halinde Bakanlar Kurulu yönetmeliği olarak öngörülmüş olup 2/7/2018 tarihli 703 sayılı KHK ile Cumhurbaşkanlığı yönetmeliği olarak değiştirilmiştir.

⁴⁴ Geçici Koruma Yönetmeliği, RG 22.10.2014/29153.

⁴⁵ Geçici korumanın tanımı, kapsamı, tarihsel gelişimi ve uluslararası hukuka uygunluğuna ilişkin güncel kaynaklar için bkz: Ineli-Ciger: Temporary Protection in Law and Practice; Neva Övünç Öztürk, ‘Geçici Korumanın Uluslararası Koruma Rejimine Uyumu Üzerine Bir İnceleme’ (2017) 66 Ankara Üni. Hukuk Fak. Dergisi 1 201. Geçici korumanın tümüyle iç hukuka tabi bir koruma tedbiri olduğuna ilişkin olarak bkz. Sibel Özel, ‘Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü’ (2020) XVII, Yeditepe Üni. Hukuk Fak. 2 722.

akınlara maruz kalan ülkelerin karşılaştığı ekonomik, sosyal ve güvenliğe ilişkin zorluklar bu konuların başında gelmektedir.⁴⁶

Kitlesele akın durumlarında karşılaşılan bu sorunlara çözüm bulmak için bazı devletlerin belirli dönemlerde benimsediği geçici koruma uygulamalarını BMMYK, uluslararası koruma rejimini tamamlayan, bu rejimdeki ve ulusal sistem ve kapasitelerdeki boşlukları doldurarak geri gönderme yasağı altında korumanın acil olarak sağlanabilmesi için kullanılan pragmatik uluslararası koruma araçları olarak nitelendirmektedir.⁴⁷ BMMYK ayrıca bu araçların uluslararası koruma statülerinin bireysel olarak belirlenmesinin mümkün olmadığı durumlarda, devletin uluslararası ve bölgesel hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerine halel getirmeyecek ve diğer uluslararası koruma mekanizmalarının kalıcı olarak yerini almayacak şekilde kullanılmaları gerektiğini belirtmektedir.⁴⁸ Bu noktada vurgulanması gereken önemli hususlar; (i) geçici korumanın kitlesele akın durumunda ortaya çıkan sorunlara cevap vermek için kullanıldığı, (ii) özellikle ilk aşamada, kitlesele akın dahilindeki kişilere sağlanan hak ve hizmetlere ilişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde belirlenen standartlarda bir esnekliğe olanak verdiği, ve (iii) bu durumun devletin mülteci hukuku ve insan hakları hukuku kapsamında bağlı olduğu geri gönderme yasağına ilişkin yükümlülüklerini değıştirmediğidir. Bu durum mevzuatımızda da kendini göstermektedir. YUKK'ta yapılmış olan ilgili düzenlemelere ek olarak Geçici Koruma Yönetmeliğı de 6'ncı maddesinde geri gönderme yasağını şu şekilde düzenlemektedir:

“(1) Bu Yönetmelik kapsamındaki hiç kimse, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemez.

(2) Genel Müdürlük, ilgili mevzuata göre ülkemizden gönderilmesi gerektiğı halde, birinci fıkra kapsamında ülkemizden gönderilemeyecek yabancılar hakkında idari tedbirler alabilir.”

⁴⁶ Ineli-Ciger: Temporary Protection in Law and Practice, s. 46-47.

⁴⁷ BMMYK, ‘Guidelines on Temporary Protection or Stay Arrangements’ (Refworld 2014) 1 <https://www.refworld.org/docid/52fba2404.html> Erişim: 28.08.2021.

⁴⁸ ibid. 3.

BMMYK'nın da altını çizdiği üzere,⁴⁹ belirli bir durumda korumanın uluslararası koruma rejimi yerine geçici koruma rejimi ile sağlanabilmesini uygun kılan koşulların başında; koruma arayan kişilerin ülkeye kitlesel bir akın halinde gelmeleri sebebiyle bireysel statü belirleme işlemlerinin mümkün olmaması vardır. Bu kapsamda kişiler kitlesel bir akının söz konusu olmadığı durumda bireysel olarak veya küçük gruplar halinde uluslararası koruma aradıklarında başvuruları alınarak bireysel statü belirleme prosedürlerine tabi tutulacak ve bu prosedürler sonucunda tanınan statüler üzerinden uluslararası korumaya erişeceklerdir. Ancak kitlesel akın durumunda kitleyi oluşturan kişi sayılarındaki yükseklik karşısında yetersiz kalan veya öncelikle koruma ve hizmetlerin sağlanabilmesi için kullanılması uygun görülen idari kapasite sebebiyle bir statü belirleme prosedürü işletilmeden, koruma arayan bu kişilere geçici koruma statüsü verilmekte ve koruma bu statü üzerinden sağlanmaktadır. Devletin, kısa bir süre içerisinde binlercesi bir arada ülke sınırlarına gelen ve koruma arayan kişiler için statü belirleme işlemi gerçekleştirmek yerine, sahip olduğu zaman, insan ve maddi kaynaklarını bu kişilerin öncelikli korunma, barınma ve diğer insani ihtiyaçlarının karşılanması için yönlendirmesi hem insani hem de idari açıdan daha mantıklı olacaktır.

Kapasiteye ilişkin bu kaygı, geçici korumayı düzenleyen mevzuatta da açıkça tespit edilebilmektedir. Geçici Koruma Yönetmeliği hem Yönetmeliğin amaç ve kapsamını belirleyen 1'inci maddesinde, hem de tanımlara ilişkin 3'üncü maddesinde geçici korumayı ve kitlesel akını tanımlarken, uluslararası koruma taleplerinin bireysel olarak değerlendirilmeye alınmadığı bir durumun mevcut olduğunu belirtmektedir. Yönetmelik'te kitlesel akın *“aynı ülkeden veya coğrafi bölgeden kısa bir süre içerisinde ve yüksek sayılarda gerçekleşen ve söz konusu sayılar nedeniyle bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemlerinin usulen uygulanabilir olmadığı durumlar”*⁵⁰ olarak tanımlanarak, başvuruların bireysel olarak değerlendirmeye alınmamasının sebebi de açıklanmıştır. Ancak geçici korumanın dünyada yaygın kabul görmüş tek bir tanımı yoktur. Geçici koruma uygulayan ülkelerde bu korumanın kapsamı, süresi, koruma sürecinde sağlanan haklar ve geçici korumanın bitişini takip eden işlemler açısından ciddi farklar görülmektedir. Dolayısıyla farklı düzenlemelere dayanan geçici koruma örneklerinin her biri için statü belirleme kapasitesinin yetersizliğinin en önemli etken olduğunu söylemek mümkün değildir.

⁴⁹ ibid.

⁵⁰ Geçici Koruma Yönetmeliği: md. 3(1)j.

Örneğin uluslararası koruma statülerinin bireysel değil grup bazında (*prima facie*) tanınması da tercih edilebilir⁵¹ ve bu yöntemle kapasite probleminin büyük ölçüde önüne geçilebilmektedir. Ancak bunun yerine geçici koruma rejiminin tercih ediliyor olmasının esasen devletlerin 1951 Cenevre Sözleşmesi kapsamındaki yükümlülüklerinden kaçınma ve geçici korumadan faydalananların geri dönüşünü garanti altına alma yönündeki tercihlerini yansıttığını ifade eden görüşler de mevcuttur.⁵²

Geçici koruma devletlerin kitlesel akın durumlarında koruma sağlarken kullandıkları bir araçtır. Koruma ihtiyacı içerisindeki kişilerin kitlesel olarak ev sahibi ülkeye geldiği durumlarda ortaya çıkan sorunlara çözüm olarak kullanılmaktadır. Kitlesel akın içerisinde farklı profillerden kişiler bulunsa da çoğunluğun uluslararası koruma statüsü tanımlarına giren kişiler olduğu varsayılarak bireysel statü belirleme işlemleri uygulanmadan bu kişilere koruma verilebilmesini mümkün kılar. Sunulan hak ve hizmetler açısından, yine insan hakları hukukuna uygun olarak, devletlere bir esneklik sağlar ve fakat geri gönderme yasağının zorunlu kıldığı koruma açısından devletlerin yükümlülüklerini etkilemez. Yani kitlesel akın durumunda ülkesinden kaçmakta olan kişilerin ihtiyacı uluslararası korumadır, bu korumanın sağlanması uluslararası toplumun ve ev sahibi devletlerin yükümlülüğüdür, korumanın geçici koruma rejimi altında sağlanmasının sebebi ise kitlesel akına maruz kalan devletlerin ihtiyaçlarıdır.

V. “Geçici” Olan Nedir?

Kitlesel akınla karşılaşan devlet uluslararası koruma ihtiyacını - en azından kitlenin çoğunluğu bakımından - tespit ettiğinde, korumayı acil ve idari kapasite açısından gerçekçi bir şekilde sağlayabilmek amacıyla geçici koruma mekanizmasını kullanmayı tercih edebilir. Bu tercihle birlikte bireysel statü belirleme prosedürleri askıya alınacak ve koruma kitlesel akının parçası olan tüm kişilere sağlanacaktır. Bireysel statü belirleme

⁵¹ BMMYK ‘Prima Facie Approach to Recognition of Refugee Status’ <https://emergency.unhcr.org/protection/legal-framework/prima-facie-approach-recognition-refugee-status> Erişim: 15.12.2024.

⁵² İlgili tartışmaların bir özeti için bkz: Övünç Öztürk: Geçici Korumanın Uluslararası Koruma..., s. 223-226; Neva Övünç Öztürk, ‘Temporary protection practice in Türkiye and in the EU: A flexible, pragmatic solution or a Janus-faced image for the access to international protection?’ (2022) 60 International Migration 5 276-279.

işlemlerinin işletil(e)memesine neden olan kapasite sorunları ortadan kalktığında ise, geçici koruma sağlanan bu kişilerin uluslararası koruma rejimi kapsamındaki statülere uygunluklarının değerlendirilmesi, statü tanımına giren kişilere bu statülerin verilmesi, tanıma girmeyen kişilere ise yabancılara ilişkin diğer hükümlerin uygulanması beklenecektir. Dolayısıyla devletin geçici korumayı sağlarken kullandığı mekanizmanın bir acil durum önlemi olarak değerlendirilmesi ve geçiciliğinden bahsedilmesi mümkündür.

Benzer şekilde, geçici koruma rejimi kapsamında daha esnek kriterlerle sağlanan hak ve hizmetlere erişim de, geçici koruma altındaki kişiler diğer uluslararası koruma statülerine geçtiklerinde kapsam olarak değişecek, bu statüler için 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde ve ulusal hukukta öngörülen standartlara uyumlu hale gelecektir. Eğer statü belirleme işlemleri sonucunda kişinin uluslararası koruma statülerinden birinin tanımına girmediği anlaşılırsa, haklara erişimin doğal olarak daralması söz konusu olacaktır. Yani geçici koruma rejimi ile sağlanan temel hak ve hizmetlerin varlık olarak değil ama kapsam olarak geçici olduğunu, kişiler geçici koruma rejiminden uluslararası koruma rejimine geçiş yaptığında bu kapsamın değişeceğini söylemek mümkündür.

Ancak geri gönderme yasağı uyarınca sağlanan korumanın varlığına veya kapsamına baktığımızda, bunun kişinin statüsüne bağlı olmaksızın hem uluslararası hukukta hem de ulusal hukukta herkesi kapsayacak şekilde düzenlendiğini ve yargı kararlarında da mutlak bir doğaya sahip olan işkence ve kötü muamele yasağı altında değerlendirildiğini görmekteyiz. Uluslararası hukuk açısından, kişiler geri gönderilmeleri söz konusu olan yerlerde zulme, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacaklarsa geri gönderme yasağının kapsamına gireceklerdir. Geçici koruma rejiminden uluslararası koruma rejimine geçilmesi veya kişilerin statülerinde meydana gelecek başka bir değişiklik, kişilerin gönderilecekleri yerde karşılaşacakları risk ortadan kalkmadıkça, geri gönderme yasağının sağladığı korumaya duyulan ihtiyacı ortadan kaldırmayacaktır. Literatürde geri gönderme yasağının kitlesel akın durumlarında ülke sınırlarında, sınırların kısmen veya tamamen girişe kapatılması bağlamında uygulanmasına ilişkin bazı tartışmalar bulunmaktadır.⁵³ Buna rağmen zaten ülke içerisinde bulunan kişilerin geri gönderme yasağı çerçevesinde faydalandıkları korumaya

⁵³ İlgili tartışmalar için bkz: James C Hathaway, *The Rights of Refugees under International Law* (2nd edn, Cambridge University Press 2021) 423-435.

ilişkin bir belirsizlik yoktur. Yani korumanın geçici koruma mekanizması üzerinden sağlanıyor olması, uluslararası koruma hukukunun temel prensipleri açısından bir geçicilik teşkil etmemektedir. Ancak bu noktada geçici korumanın sonlanması sonrasındaki uygulamanın incelenmesi önem taşımaktadır.

Mevzuatımızda geçici korumanın sonlanması Geçici Koruma Yönetmeliği ile düzenlenmiştir. Yönetmeliğe göre geçici koruma uygulaması⁵⁴ bir rejim olarak toplu şekilde sona erebileceği gibi bireysel olarak da⁵⁵ sonlandırılabilir. Yönetmeliğin 11’inci maddesine göre, geçici korumanın sonlandırılması için İçişleri Bakanlığı Cumhurbaşkanına teklifte bulunabilir. Sonlanma, ilan edilmesindeki usule paralellik gereği, Cumhurbaşkanı kararıyla olur. Madde, Cumhurbaşkanı tarafından geçici korumanın sonlandırılması kararıyla birlikte bazı kararların alınabileceğini de düzenlemiştir. Bu kararlar, (i) geçici koruma tamamen durdurularak geçici korunanların ülkelerine dönmesi, (ii) geçici korunanlara koşullarını taşıdıkları statünün toplu olarak verilmesi, (iii) uluslararası koruma başvurusunda bulunanların başvurularının bireysel olarak değerlendirilmesi ve (iv) geçici korunanların YUKK kapsamında belirlenecek koşullarda Türkiye’de kalmalarına izin verilmesi olarak sıralanmıştır. Geçici korumanın sonlandırılmasını müteakip yapılacak işlemler de, Yönetmeliğin 14’üncü maddesinde belirtilmiştir. Buna göre; *“Cumhurbaşkanının geçici korumanın sona erdirilmesi kararını müteakip, geçici korunanların Türkiye’den çıkış yapması esastır. Geçici korunanların Türkiye’den ayrılmaları için gereken süre, geçici korunanların menşe ve Türkiye’ye gelmek üzere geçtikleri transit ülkelerin durumuna göre Genel Müdürlük (Başkanlık) tarafından yapılacak değerlendirme sonucunda belirlenir.”*

Sayılan maddeler bireysel veya grup temelli statü belirleme işlemleri ile uluslararası koruma statülerine geçilmesi veya ülkede kalış için YUKK kapsamında diğer mekanizmaların işletilebilmesini de mümkün kılmakla beraber, Yönetmeliğin ülkeye dönüşle ilgili olarak kullandığı ifadeler uluslararası koruma ihtiyacının devam ettiği bir durumda geçici korumanın sonlanmasının diğer statülere geçişi imkânsız ve menşe ülkeye dönüşü de zorunlu kılıp kılmayacağına ilişkin tartışmaları

⁵⁴ Geçici Koruma Yönetmeliği: md.11

⁵⁵ ibid. md.12

doğurmuştur.⁵⁶ Ancak, önceki bölümlerde de tekrarlandığı üzere, YUKK’un 4’üncü ve 55’inci maddelerinde düzenlenen güvenceler YUKK kapsamına giren herkes için geçerlidir; yani geçici korumanın sonlanması sonrasında da geçici koruma sağlanmış kişiler YUKK kapsamında olmaya devam edeceklerdir. Geçici Koruma Yönetmeliği’nin 6’ncı maddesinde de benzer şekilde düzenlenen geri gönderme yasağının bir temenni olmanın ötesinde önemli bir uluslararası koruma hukuku kuralı olduğu unutulmamalıdır.

Geri gönderme yasağının sağladığı korumaya ilişkin bu hususlar, korumanın hiçbir zaman sona ermeyeceği anlamına da gelmemektedir. Mülteci statüsü de dahil olmak üzere uluslararası koruma statülerine ilişkin hukuk, bu statülerin sonlanacakları durumlara ilişkin düzenlemeleri de içermektedir. Bunun en temel örneği 1951 Cenevre Sözleşmesi’nin mülteci statüsünün sonlanmasına ilişkin 1(C) maddesidir. Bu madde uluslararası korumaya artık ihtiyaç duyulmadığı veya uluslararası koruma sağlanmasının artık gerekçelendirilemediği durumları belirtir.⁵⁷ Bu durumlar mültecinin (i) ülkesinin korumasından kendi rızasıyla tekrar yararlanması, (ii) (kaybettiyse) eski vatandaşlığını yeniden kazanması, (iii) yeni bir vatandaşlık kazanması, (iv) menşe ülkesine yeniden yerleşmesi ve, (v) kontrolü dışında olan, menşe ülkedeki (kişiye statü verilmesini gerektiren) koşulların ortadan kalkmış olmasıdır. Bu koşullar ortadan kalktığı anda uluslararası koruma için artık ihtiyaç kalmayacağı kabul edilir.⁵⁸ Hukukumuzda da uluslararası korumanın sonlanması için gerekli olan bu koşullar 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne uygun olarak mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statüleri için öngörülmüştür.⁵⁹ Geçici Koruma Yönetmeliği’nde düzenlenmiş olan, geçici korumanın sonlanması sonrası ülkeye dönüşü de bu çerçevede değerlendirmek uygun olacaktır. Zira uluslararası koruma ihtiyacını doğuran sebeplerin ortadan kalkmasıyla birlikte hem koruma sona erecek hem de bunun doğal bir sonucu olarak menşe ülkeye dönüş söz konusu olabilecektir. Bu durumda, uluslararası

⁵⁶ Bu konuda değerlendirmeler için bkz: Ineli-Ciger: Temporary Protection in Law and Practice, s. 176-177; Övünç Öztürk: Geçici Korumanın Uluslararası Koruma..., s. 248-250.

⁵⁷ BMMYK, *Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status and Guidelines on International Protection Under the 1951 Convention and the 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees* (2019) p. 111 <https://www.refworld.org/docid/5cb474b27.html> Erişim: 10.12.2024.

⁵⁸ *ibid.* p. 115.

⁵⁹ YUKK: md. 85.

koruma ihtiyacının kendisi için sonlanmadığı gerekçesiyle gönüllü olarak geri dönmek istemeyenler için statü değerlendirme sürecinin başlatılması gerekecektir, çünkü her bir vakanın şartları diğeriyle aynı olmayacaktır. Bu kişilerin uluslararası korumayı hak edip etmedikleri ve hak etmeleri halinde kendilerine hangi statünün verileceği, menşe ülkesinin (somut uygulamada Suriye'nin) hangi bölgesinden geldiği, geldiği bölgenin güvenli olup olmadığı gibi değerlendirmeler birey, aile veya grup temelli olarak yapılabilir.

Korumanın menşe ülkede kişiye koruma statüsü verilmesini gerektiren koşulların ortadan kalkmış olması sebebiyle sona erdiği durumda öne çıkan kilit kavramlardan birisi gönüllü geri dönüştür. Gönüllü geri dönüşün mülteciler ve uluslararası koruma kapsamındaki diğer kişiler için en tercih edilen kalıcı çözüm olduğu BMMYK tarafından da altı çizilen bir husustur.⁶⁰ Hukukumuzda da gönüllü geri dönüş ve bu doğrultuda yapılabilecek işbirlikleri ve verilebilecek destekler YUKK'un 87'nci maddesi ve Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 42'nci maddesinde düzenlenmiştir. Gönüllü geri dönüşteki temel unsur; gönüllülük, yani kişinin hür iradesidir. Dolayısıyla, gönüllü geri dönüşün kapsayıcı bir çözüm olarak değerlendirilebilmesi, uluslararası hukuka göre geri dönecek yerdeki şartların geri dönecek kişinin ve haklarının korunmasını sağlayacak şekilde oluşmasıyla mümkün olacaktır.⁶¹ Zorunlu geri dönüşten bahsetmek ise, uluslararası koruma ihtiyacının belirtilen kriterlere uygun olarak ortadan kalkmış olması ve yabancının bulunduğu ülkede yasal olarak kalışının hukuki dayanağının kalmaması halinde mümkün olacaktır. Kısacası, zaten kendi içerisinde bir geçicilik unsuru barındıran uluslararası koruma, sadece geçici koruma mekanizması ile

⁶⁰ Mülteciler için, BMMYK başta olmak üzere uluslararası topluluk tarafından kabul gören üç temel kalıcı çözüm bulunmaktadır. Bunlar; gönüllü geri dönüş, yerel entegrasyon ve üçüncü ülkeye yerleştirmedir. Mültecilere İlişkin Küresel Mutabakat (Global Compact on Refugees) sürecinde bu çözümlerin çeşitlendirildiği görülmektedir. Bkz: United Nations High Commissioner for Refugees UNHCR, 'Framework for Durable Solutions for Refugees and Persons of Concern' (2003) 19 <https://www.refworld.org/docid/4124b6a04.html> Erişim: 15.12.2024; United Nations, 'Global Compact on Refugees' (2018) 33-40 <https://www.unhcr.org/5c658aed4.pdf> Erişim: 15.12.2024.

⁶¹ BMMYK 'Handbook for Repatriation and Reintegration Activities' (2004) 36 <https://www.unhcr.org/media/handbook-repatriation-and-reintegration-activities-complete-handbook> Erişim: 15.12.2024.

sağlanması sebebiyle daha geçici veya uluslararası hukuktan kaynaklanan güvenceler bağlamında daha esnek bir hale gelmemektedir.

Geçici korumanın bireysel olarak da sona ermesi veya iptali söz konusu olabilmektedir. Geçici Koruma Yönetmeliği’ne göre bu haller; kişinin kendi isteğiyle Türkiye’den ayrılması, üçüncü bir ülkenin korumasından yararlanması, üçüncü ülkeye insani nedenler veya yeniden yerleştirme kapsamında kabulü ya da üçüncü ülkeye çıkış yapması, vefatı, Kanun’da yer alan diğer yasal kalış türlerinden birisi ile kalış hakkı kazanması, Türk vatandaşlığını kazanması ve Yönetmeliğin 8’inci maddesine göre geçici koruma dışında tutulması gerektiğinin anlaşılması halinde geçici korumasının iptal edilmesidir.⁶² Bunlar arasında kişinin “kendi isteğiyle Türkiye’den ayrılması” veya “geçici korumanın iptali ve bunu takiben hakkında sınır dışı kararı alınması” hallerinde kişinin geçici koruma rejimi altındaki statüsünün bireysel olarak sonlandırılmış olmasının devletin pozitif yükümlülükleri bakımından etkisi tartışmalıdır. Zira bu hallerde, devletin sınır dışı korumayı sonlandırmış olmasının geri gönderme yasağı bakımından sorumluluğunu da ortadan kaldırdığını varsaymak doğru olmayacaktır. Bu konuda devletin yükümlülüklerine ilişkin tespitleri içeren Anayasa Mahkemesi’nin bireysel başvuru kararları ve AİHM kararları somut örnekler sunmaktadır. Bir sonraki bölümde bireylerin buldukları ülkede farklı statüler altında aldıkları korumanın sona ermesinin ardından sınır dışı edilmeleri halinde devletin geri gönderme yasağı kapsamındaki sorumluluğunun tartışıldığı ilgili bazı kararlar ele alınacaktır.

VI. Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İhtihadında Devletin Koruma Yükümlülüğü

Mülteci hukukundaki geri göndermeme ilkesi ile insan hakları hukukundaki işkence ve kötü muamele yasağı birbirini tamamlamaktadır. Yukarıda da açıklandığı üzere, 1951 Cenevre Sözleşmesi’ndeki geri göndermeme ilkesi iki temel istisnaya yer verirken, insan hakları hukukundaki işkence ve kötü muamele yasağı bireye verilen korumayı herhangi bir istisnaya yer vermeksizin mutlak hale getirmiştir. Bunun mevzuatımızdaki yansması YUKK’un 4’üncü maddesinde geri gönderme yasağının düzenlenmesi ve bu hükmün 54 ve 55’inci maddelerle eşgüdüm halinde detaylandırılmasıdır.

⁶² Geçici Koruma Yönetmeliği: md. 12.

Geri gönderme yasağının uygulamadaki izdüşümü ise yargı kararlarına bakılarak daha net anlaşılabilir zira ilgili maddeler içtihatla gelişmiştir. Yukarıda varılmış olan çıkarımların ilgili AYM ve AİHM kararlarına da yansıdığı görülmektedir. AİHM'nin 1990'lı yıllardan beri Sözleşmenin işkence yasağını düzenleyen 3'üncü maddesi üzerinden bu konuda geliştirmiş olduğu kapsamlı bir içtihat bulunmaktadır.⁶³ Ancak son on yılda kendi içinde de evrilmiş olan içtihadta güncel kararlar üzerinden bakmak faydalı olacaktır. Bu bölümde geçici korumayı ve/veya geri gönderme yasağını konu alan güncel dört AYM kararı ve iki AİHM kararı ele alınarak varılan çıkarımlar somut olarak örnekler üzerinden tartışılacaktır. Bu kararlar incelenirken kişinin geri gönderilmesine (yani sınırdışı edilmesine) karar verilmesi halinde yaşam hakkı ve işkence ve kötü muamele yasağı kapsamında devlete yüklenmiş olan pozitif yükümlüğün kişinin ülkede kalış şekli, süresi veya statüsünün geçiciliğinden bağımsız olarak ele alınması gerektiği ortaya konulmaktadır. Zira yabancıнын ülkedeki statüsü ne olursa olsun, bu statü ne kadar “geçici” şekilde tanımlanırsa tanımlansın; bireyin korunma ihtiyacı devam ettiği sürece devletin koruma yükümlülüğü de devam etmektedir. Dolayısıyla devletin kişinin durumunu nasıl adlandırdığı devletin koruma yükümlülüğü bakımından sorumluluğunu değiştirmeyecektir.

Bireyin yaşam hakkı ve işkence ve benzeri kötü muameleden korunması gerek anayasamız gerek AİHS ile güvence altına alınmıştır. Anayasa'nın 17'inci maddesi herkesin yaşamı ve maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahip olduğunu ve işkence, eziyet ve insan onuruyla bağdaşmayan ceza veya muameleye tabi tutulamayacağını hüküm altına almıştır. Bu düzenlemeye paralel olarak AİHS'in 2'inci maddesi yaşam hakkını korumakta, 3'üncü maddesi ise hiç kimsenin işkence, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamayacağını vurgulamaktadır. Bu hükümlerin kendi içinde bazı pozitif yükümlülükler barındırdığı kabul edilmektedir. Aşağıdaki kararlarda da ortaya konulduğu üzere, bu pozitif yükümlülükler devletin, ilgili hakkın ihlal edilmesi bakımından maruz kalacağı risklere karşı kişiyi korumasını gerektirmektedir.

⁶³ Chahal v. Birleşik Krallık, KT. 15/11/1996; Saadi v. İtalya [BD], BN. 37201/06, KT. 28/02/2008; X. v. İsviçre, BN. 16744/14, KT. 26/01/2017; Sufi ve Elmi v. Birleşik Krallık, BN. 8319/07 ve 11449/07, KT. 28/06/2011. Ayrıca bkz. AİHM: Guide on the Case-Law...

1. Anayasa Mahkemesi’nin Bireysel Başvuru Kararları

Bireyin yaşamı ve maddi ve manevi varlığının korunması ile işkence, eziyet ve insan onuruyla bağdaşmayan ceza veya muameleye tabi tutulamayacağına ilişkin Anayasa’nın 17’inci maddesinin ihlal edileceği iddiasına ilişkin AYM’nin bireysel başvuru kararlarına bakıldığında bu konuda standart belirleyici kararlardan biri A.A ve A.A. Başvurusu’na ilişkindir.⁶⁴ Somut vakada Irak vatandaşı olan başvuruçular 2 Mart 2014 tarihinde Türkiye’ye yasal yollarla girmişlerdir. Vizeleri sona ermeden 27 Mart 2014 tarihinde ikamet tezkeresi başvurusunda bulunmuşlar, ancak mülakatlarının olduğu 7 Temmuz 2014 tarihinde idari gözetim altına alınmışlardır.⁶⁵ İstanbul Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü, aynı gün başvuruçuların Türkiye’ye giriş yasağı bulunmasına rağmen ülkeye girmeleri nedeniyle sınır dışı kararı vermiştir.⁶⁶ Başvuruçuların idari gözetimlerinin kaldırılmasına yönelik talebi İstanbul 2. Sulh Ceza Hâkimliği tarafından reddedilmiş, ancak itiraz üzerine İstanbul 3. Sulh Ceza Hâkimliği 7 Ağustos 2014 tarihinde, sığınma başvurusu yapıldığı ve idari gözetim gerekçelerinin somut olarak ortaya konulmadığı gerekçesiyle gözetimin sonlandırılmasına karar vermiştir. Bunun üzerine başvuruçular aynı gün serbest bırakılmıştır.⁶⁷ 19 Ağustos 2014 tarihinde sınır dışı kararının iptali için idare mahkemesinde dava açan başvuruçular, dava dilekçesinde sınır dışı edilmelerini gerektiren sebeplerin mevcut olmadığı; Irak’ta muhalif oldukları, çatışmaların devam ettiği ve DAESH terör örgütünün etkili olduğu gerekçeleriyle işkence ve kötü muameleye maruz kalacaklarını ileri sürmüşlerdir. Ayrıca evlerinin de saldırıya uğradığını belirtmişlerdir.⁶⁸ İstanbul İl Göç İdaresi Müdürlüğü ise savunmasında Türkiye’ye 2 Mart 2014’te giren başvuruçular hakkında 25 Nisan 2014’te adli işlem yapıldığı ve 4 Haziran 2014 tarihinde Suriye’deki çatışma bölgelerine gidebilecek şahıslardan olabilecekleri ve terörizmle bağlantılarının bulunabileceği gerekçesiyle haklarında yurda giriş yasağı kararı alındığını belirtmiş, sınır dışı kararının hukuka uygun olduğunu savunmuştur.⁶⁹ Sınır dışı kararının gerekçesi, başvuruçular hakkında

⁶⁴ A.A. ve A.A. Başvurusu, BN. 2015/3941, KT. 01/03/2017.

⁶⁵ ibid. p. 12-13.

⁶⁶ ibid. p. 17.

⁶⁷ ibid. p. 18

⁶⁸ ibid. p. 19-20.

⁶⁹ ibid. p. 21-23.

Türkiye'ye giriş yasağı bulunmasına rağmen ülkeye girmeleridir.⁷⁰ İstanbul 1. İdare Mahkemesi, 21 Ocak 2015 tarihinde bu kişilerin kamu güvenliğine tehlike oluşturması nedeniyle sınır dışı kararında hukuka aykırılık görmemiş, ancak başvurucuların ülkelerinde gönderildiklerinde öldürülme veya kötü muameleye maruz kalacaklarına ilişkin bir değerlendirme de yapmamıştır.⁷¹

AYM, kişinin korunma ihtiyacı konusunda yapmış olduğu değerlendirmede önemli bazı standartlar ortaya koymuştur. AYM öncelikle yabancıların ülkeye giriş çıkışlarının devletin egemenlik yetkisi kapsamında kaldığını ve bu hususta devletin takdir yetkisi olduğunu; ancak bu kapsamdaki işlemlerin Anayasa'da güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklere müdahale oluşturacak şekilde yapması halinde AYM'ye bireysel başvuruda bulunulabileceğini belirtmiştir.⁷² Mahkeme, Anayasa'nın 17'inci maddesinin yaşam ve kötü muamele yasağını düzenlenmiş olduğunu ve kötü muamele yasağının mutlak niteliğini vurgulamıştır.⁷³ Mahkeme'ye göre, devlet aynı zamanda bireyleri kendi görevlileri ve üçüncü kişiler tarafından kötü muamele oluşturabilecek eylemler karşısında korumak durumundadır ki (Anayasa md. 5 ve md. 17 birlikte değerlendirildiğinde), bu kapsamda devletin kötü muamele yasağına karşı koruma yükümlülükleri de bulunmaktadır. Dolayısıyla kötü muamelede bulunmama (negatif) yükümlülüğüne ek olarak devletin egemenlik yetkisi alanında olup gönderildikleri ülkede kötü muameleye maruz kalabilecek yabancıların maddi ve manevi varlıklarına yönelik risklere karşı korunmaları yönünde pozitif yükümlülükleri de ortaya çıkmaktadır. Bu pozitif yükümlülük çerçevesinde, ek bir usuli güvence olarak kişilere karşılaşılabilecekleri risklere karşı gerçek anlamda bir koruma sağlanabilmeleri amacıyla sınır dışı kararına karşı etkili bir "karşı çıkma imkanı" tanınması zorunludur. Devletin kötü muamele yasağı kapsamında ele alınan pozitif yükümlülükleri; devlet karşısında sınırlı imkanlara sahip yabancılara kötü muamele riskini iddia etme ve iddialarını delillendirme olanağı sağlanılmasını öngörmektedir.⁷⁴ Mahkeme'ye göre, bu pozitif yükümlülük, söz konusu yasağın koruduğu hakların doğası

⁷⁰ ibid. p.17

⁷¹ ibid. p. 25-27.

⁷² ibid. p. 54.

⁷³ ibid. p. 56.

⁷⁴ ibid. p. 57-60.

gereği yabancılara kötü muameleye maruz kalma riskine dair “iddialarını araştırma” ve sınır dışı kararını “adil bir şekilde inceletme” imkanı veren usuli güvenceler de sağlamaktadır.⁷⁵ Bu kapsamda idari ve yargısal makamlar, kişinin gönderileceği ülkede bir ihlal riskinin olup olmadığını araştırmalıdır. Bu araştırma yükümlülüğünün ortaya çıkması için; yabancının gönderileceği ülkede kötü muamele yasağının ihlal edileceğine ilişkin iddianın “savunulabilir (araştırılabilir/ tartışılabilir /araştırmaya değer/makul şüphe uyandıran)” bir iddia olması, kötü muamele riskinin ne olduğunun makul bir şekilde açıklanması, iddiayı destekleyici bilgi/belgeler sunulması ve iddiaların belirli bir ciddilik seviyesinde olması gerekir. Dolayısıyla somut olay özelinde bir değerlendirme yapılması gerekir.⁷⁶

AYM, geri gönderilen ülkedeki riskin bir olasılığın ötesinde gerçek bir risk seviyesinde olması gerektiğini belirterek bu konudaki ispat külfetini iddianın niteliğine göre kamu makamları ve/veya başvuru arasında paylaşım yapan bir sınıflandırma ortaya koymaktadır. Bu sınıflandırmaya göre olası iddialar ve ispat yükleri şu şekildedir:⁷⁷

- Risk ülkenin genel koşullarının objektif olarak kötü olmasından kaynaklanıyorsa bunun aksini kanıtlama yükü idari ve yargısal makamlardadır.
- Başvurucunun belirli bir gruba (etnik köken, din vb) mensubiyeti halinde sistematik olarak kötü muamele riski varsa, başvuru bu gruba mensubiyetini ispatlaması, kamu makamlarının da menşei ülkede o gruba yönelik kötü muamele riskinin varlığını araştırması gerekmektedir.
- Başvurucunun, bir gruba mensubiyetinden bağımsız olarak, doğrudan kişisel durumundan ötürü kötü muamele riski altında olduğunu iddia etmesi halinde, başvuru maruz kalacağı muameleyi ve bunu ispata yarayacak olguları açıkça belirtmelidir.
- Başvurucunun, riskin terörist gruplar gibi devlet dışı aktörlerden kaynaklandığını ileri sürmesi halinde ise yine kendisinin, hem

⁷⁵ ibid. p. 61.

⁷⁶ ibid. p. 62-63.

⁷⁷ idib, p. 66-69.

riskin gerçekliğini hem de bu aktörlerin eylemlerine karşı devlet korumasının yetersizliğini ortaya koymasına gerekmektedir.

Gerçek riskin varlığına dair değerlendirmede prensip olarak – eğer önemli yeni gelişmeler yoksa – sınır dışı kararının verildiği tarihteki koşullar esas alınır.⁷⁸ Günümüzde, pek çok bölgedeki çatışma ve ayırım gözetmeyen şiddet eylemleri dikkate alındığında, bu sınıflandırmada (1) ve (4)'teki riskler arasında esaslı oranda örtüşme olsa da, AYM'nin yapmış olduğu sınıflandırmanın AIHM kararlarıyla genel olarak uyumlu olduğu söylenebilir.

Somut vakada AYM, bir terör örgütü olan DAEŞ'in eylemlerine yönelik iddianın temelsiz olmadığına (yani araştırılabilir olduğuna) karar vermiştir. Başvuruculardan DAEŞ'ten kaynaklanan riskin gerçekliğini ve Irak makamlarının kendilerini bu riske karşı korumadaki yetersizliğini ispatlamasını beklemiş, ancak başvurucuların bunları ortaya koyamadığı kanaatine varmıştır.⁷⁹ Sonuç olarak Mahkeme, *“Irak'ın hangi bölgesinden oldukları bilinmeyen ve geri gönderilmeleri hâlinde Irak yönetiminin kendilerini korumakta yetersiz kalacağı yönünde bir açıklamada bulunmayan başvurucuların sınır dışı edilmeleri hâlinde ülkelerinde kötü muameleyle maruz kalabileceklerine ilişkin iddialarının savunulabilir nitelikte olmadığı (nın) anlaşıl(dığına)”* ve Anayasa'nın 17'inci maddesinde güvence altına alınan kötü muamele yasağının ihlal edilmediğine karar vermiştir.⁸⁰

AYM'nin A.A ve A.A. Başvurusu'na yönelik kararında ortaya koymuş olduğu bu standardı sonraki kararlarında da takip ettiği görülmektedir. Bunlardan Abdulkerim Hammud Başvurusu'nda⁸¹ Suriye vatandaşı olan ve geçici koruma statüsüyle Türkiye'de bulunan başvuru 13 Temmuz 2019 tarihinde bir kavgaya karışmıştır. Kavga sonrası tarafların şikayetçi olması ve sonrasında tarafların şikayetlerinden vazgeçmesine karşın, YUKK m.54(1)(d) uyarınca başvuru dışı edilmesine veya gönüllü olarak menşe ülkesine çıkışının sağlanmasına karar verilmiştir. Sınır dışı kararının iptali için başvuru idare

⁷⁸ ibid. p. 70.

⁷⁹ ibid. p. 76-80.

⁸⁰ ibid. p. 81. Bu noktada, AYM'nin başvuruya ilişkin olarak tedbir kararı vermiş olduğu not edilmelidir. Bkz: A.A. ve A.A. Başvurusu, (Tedbir Kararı), BN. 2015/3941.

⁸¹ Abdulkerim Hammud Başvurusu, BN. 2019/24388, KT. 02/05/2023.

mahkemesine dava açmıştır, ancak dava sonuçlanmadan başvurusunun gönüllü geri dönüş istek formu doldurup gönüllü olarak ülkesine döndüğü iddia edilmiştir.⁸² Başvurucu ise, sınır dışı kararına karşı açtığı iptal davasının sonucu beklenmeden sınır dışı edildiğini, gönüllü geri dönüş istek formunun ise zorla imzalandığını ileri sürmüştür.⁸³

Yaşam hakkı ve kötü muamele yasağına ilişkin olarak Mahkeme öncelikle A.A. ve A.A. kararında belirtilen ilkeleri tekrarlamıştır. Ardından devletin kötü muamele riski konusundaki pozitif yükümlülüğünün devamına vurgu yapmıştır. Buna göre; *“Gönüllü geri dönüş ile korumadan feragat edilebileceği kabul edilse dahi devletin gönderildikleri ülkede kötü muameleyle maruz kalabilecek yabancılardan maddi ve manevi varlıklarına yönelik risklere karşı korunmaları yönündeki pozitif yükümlülüğü devam eder. Geri gönderilen ülkedeki riskin bir olasılığın ötesinde gerçek bir risk seviyesinde olduğu kabul edildiğinde gönüllü geri dönüş hâlinde bu pozitif yükümlülük, dönüş kararı öncesi başvurusunun yeterli düzeyde bilgilendirilip bilgilendirilmediğinin yani bu dönüşün bilinçli olup olmadığının belirlenmesi şeklinde ortaya çıkar”*.⁸⁴ Bu kapsamda Mahkeme, geri gönderilen ülkedeki riskin gerçek bir risk seviyesinde olduğunun ispatlanmasını, eğer gerçek bir risk varsa gönüllü olduğu savunulan başvurusunun yeterli düzeyde bilgilendirilmesini ve bu dönüşün bilinçli olduğunun belirlenmesini aramıştır. Mahkemenin değerlendirmesine göre, geri gönderilen ülkedeki (Suriye) risk gerçek bir risk seviyesindedir. Bu nedenle başvurusunun sınır dışı kararına dayanılarak geri gönderilmesinde sakınca bulunduğu kabul edilmiştir.⁸⁵ Kararda dikkat çeken önemli hususlardan biri, Mahkeme'nin gerçek risk tespitinde bulunurken Suriye'deki durumun çeşitli BM raporlarıyla desteklenen menşe ülke bilgisiyle de ortaya konulduğunu belirtmesidir. Nitekim kararda Suriye'de sivillere yönelik mağduriyetlerin ve şiddet olaylarının devam ettiğini belirten ilgili BM raporları ve bunların kullanıldığı bir AIHM kararına⁸⁶ atıfta bulunulmuştur.⁸⁷ Geri dönüşün gönüllü olmadığına dair önemli tespitlerde bulunmasının ardından⁸⁸

⁸² ibid. p. 7-12.

⁸³ ibid. p. 40.

⁸⁴ ibid. p. 50.

⁸⁵ ibid. p. 51-53.

⁸⁶ M.D. ve diğ. v. Rusya, BN. 71321/17, KT. 14/12/2021, p. 95.

⁸⁷ Abdulkerim Hammud Başvurusu, BN. 2019/24388, KT. 02/05/2023: p. 31, 53.

⁸⁸ Buna ilişkin tespitler için bkz. ibid. p. 56-61.

Mahkeme, Anayasa'nın 17'inci maddesi kapsamında güvence altına alınan yaşam hakkı ile kötü muamele yasağının ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

AYM birkaç ay sonra vermiş olduğu Hüsam İbrahim Başvurusu'na ilişkin kararında⁸⁹ önceki bulgularını tekrar etmiştir. Somut olayda başvuru, 2015 yılında iç savaştan kaçarak Türkiye'ye geldiğini beyan etmiş ve 8 Nisan 2019 tarihinde geçici koruma altına alınmıştır. 18 Kasım 2019 tarihinde yapılan trafik denetiminde alkollü araç kullandığı tespit edilen başvuru ifadesinin alınmasından sonra serbest bırakılmıştır.⁹⁰ Başvurucunun alkollü araç kullanmasının kamu düzeni, güvenliği ve sağlığı açısından tehdit oluşturduğu ve bu nedenle adli işlem yapıldığı ve kendisinin alkollü araç kullandığını ikrar ettiğinden hareketle hakkında YUKK md.54(1)(d) uyarınca sınır dışı edilme kararı verilmiştir. Sınır dışı kararının iptali için idare mahkemesinde dava açan başvuru, ailesiyle birlikte geçici koruma statüsünde olduğunu ve devam eden iç savaş gereği YUKK'un 55'inci maddesi kapsamında sınır dışı edilemeyeceğini iddia etmiştir. İdare Mahkemesi, 28 Şubat 2020 tarihli kararında sınır dışı kararını hukuka uygun bulmuştur. Bununla birlikte başvuru YUKK'un 4 ve 55'inci maddeleri kapsamında olmadığını değerlendirmiştir. Başvurucunun can güvenliğinin tehlikeye gireceğine yönelik iddiaların ise Suriye'de güvenli bölgelerin oluşturulması sebebiyle yersiz olduğuna ve YUKK'un 55'inci maddesi kapsamında ciddi emare oluşturacak bilgi ve delillerin sunulmadığına karar vermiştir.⁹¹

AYM ise, kişinin korunma ihtiyacına yönelik olarak yapmış olduğu değerlendirmede A.A ve A.A Kararı'ndaki ilkeleri tekrarlamıştır. Esasa dair değerlendirmesinde Mahkeme, başvuru Suriye'deki iç savaş nedeniyle ülkesinden ayrılmak zorunda kaldığının, ülkesine geri dönemediğinin ve 2015 yılında geçici koruma kimlik belgesi aldığının kamu makamları tarafından kabul edildiğini vurgulamıştır. Mahkeme, 28 Şubat 2020 yılında verilen ve uygulanabilir haldeki sınır dışı kararı üzerine riskin değerlendirilebilmesi amacıyla (tıpkı Abdulkerim Hammud Kararı'nda olduğu gibi) menşe ülkedeki güvenlik durumunu ve gelişmeleri, AİHM kararları ve uluslararası kuruluş raporları çerçevesinde dikkate almış ve başvuru geri gönderilmesi halinde kötü muameleye

⁸⁹ Hüsam İbrahim Başvurusu, BN. 2020/20131, KT. 04/10/2023.

⁹⁰ idib, p. 6-8.

⁹¹ idib, p. 9-11.

maruz kalacağı yönündeki iddialarının araştırmaya değer olduğuna karar vermiştir. Ardından idari ve yargısal makamların tutumlarını incelemiştir.

AYM’ye göre, İstanbul Valiliği vermiş olduğu sınır dışı kararında başvurucunun geri gönderme yasağı kapsamındaki kişilerden olmadığını değerlendirmişse de bu değerlendirmenin nasıl bir araştırma sonucu yapıldığı ve hangi verilerin kullanıldığı net değildir. Aynı şekilde İdare Mahkemesi’nin de kendi gerekçesinde kamu makamlarının ulaştığı sonucu gözetirken hangi bilgilerin kullanıldığı ve bu değerlendirmenin dayanağı ortaya konulmamıştır. Dolayısıyla AYM; Valiliğin ve İdare Mahkemesinin iddialarını kaynağı belirsiz tespitler olarak nitelendirmiştir. Başvurucunun Suriye’ye sınır dışı edilmesinin gerçek bir risk oluşturduğunun idari ve yargısal makamlar tarafından gözardı edildiğine ve sonuç olarak Anayasa’nın 17’inci maddesinde güvence altına alınan kötü muamele yasağının ihlal edildiğine karar vermiştir.⁹²

AYM’nin konuya ilişkin en yakın tarihli Ali Elhüseyin Başvurusu’na ilişkin kararı⁹³ da benzer tespitleri vurgulamaktadır. Somut vakada Suriye vatandaşı olan başvurucu, 2018 yılında geçici koruma kimlik belgesi almıştır. 9 Ağustos 2019 tarihinde DAESH terör örgütüne yönelik yürütülen soruşturmada şüpheli sıfatıyla ifadesi alınmıştır. Aynı gün Kocaeli Valiliği tarafından YUKK m.54(1)(d) uyarınca başvurucunun sınır dışı edilmesine ve idari gözetim altına alınmasına karar vermiştir. Başvurucu Hatay Geri Gönderme Merkezi’ne sevk edilmiştir. Sınır dışı kararına karşı başvurucu idare mahkemesine dava açmış, ancak kendisinin dava sonuçlanmadan “gönüllü olarak” ülkesine döndüğü iddia edilmiştir.⁹⁴

Yaşam hakkının ihlaline dair değerlendirmesinde AYM, öncelikle A.A. ve A.A. Kararı’ndaki esaslara vurgu yapmıştır. Buna göre, sınır dışı işlemlerinde, kişinin gönderileceği ülkede kötü muamele riski iddia edildiğinde, idari ve yargısal makamlar bu riski ayrıntılı şekilde değerlendirmelidir. Başvurucu, bu riski makul biçimde açıklayıp destekleyici bilgi ve belgeleri sunmalı; iddialar belirli bir ciddilik seviyesinde olmalıdır. AYM, usuli güvencelerin sağlanıp sağlanmadığını denetleyecek, bu güvencelerin sağlandığı durumlarda ise kişinin sınır dışı edileceği ülkede gerçek bir kötü muamele riski olup olmadığını

⁹² idib, p. 38-44.

⁹³ Ali Elhüseyin Başvurusu, BN. 2020/5730, KT. 12/06/2024.

⁹⁴ idib, p. 2-3.

değerlendirecektir.⁹⁵ Takiben Mahkeme Abdulkerim Hammud Kararı'ndaki bulguları yenilemiş ve bu başvuruyla benzerliğe dikkat çekmiştir. Tutulmakta olunan geri gönderme merkezinden Hatay Geri Gönderme Merkezi'ne sevk edilen başvuruçunun, sınır dışı kararının iptali için dava açtıktan 3 gün sonra ülkesine dönmesinin “*rıza dâhilinde ve bilinçli şekilde ve gönüllü olarak*” nitelendirilemeyeceğine karar vermiştir.⁹⁶ Sonuç olarak Anayasa'nın 17'inci maddesinde güvence altına alınan yaşam hakkının ve bu hakla bağlantılı olarak 10'uncu maddede düzenlenen etkili başvuru hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.⁹⁷

Yukarıdaki kararlara bir bütün olarak bakıldığında AYM'nin yaklaşımı hakkında şu değerlendirmeye varmak mümkündür: Devletin egemenlik yetkisi kapsamındaki yabancıların ülkeye giriş çıkışlarını denetleme sürecinde hakkında sınır dışı kararı verilen kişilere işkence ve kötü muamele yasağı iddiasıyla bağlantılı “etkili bir karşı çıkma imkânı” tanınması gerektiği belirtilmiştir. Bu, devletin negatif yükümlülüklerinin yanında Anayasa'nın 17'inci maddesi kapsamında, pozitif yükümlülüğü olarak kabul edilmiştir. Bu yükümlülüğe, bireylerin maruz kalacakları kötü muameleyle ilişkin iddialarını araştırma ve sınır dışı kararını “adil bir şekilde inceletme” imkanı veren usuli güvenceler de dahildir. Bu bağlamda, kişilerin ileri sürdüğü iddiaların “savunulabilir (*araştırılabilir/tartışılabilir /araştırmaya değer/makul şüphe uyandıran*)” olması koşulu aranmıştır. İddianın makul bir şekilde açıklanması, iddiayı destekleyici bilgi/belgeler sunulması ve iddiaların belirli bir ciddilik seviyesinde olması gerekmektedir. A.A. ve A.A. başvurusuna ilişkin kararda Mahkeme'nin kullandığı ispat yüküne dair temel ilkeler ortaya konulmuştur. Kararda Mahkeme tarafların iddialarını temelsiz bulmamakla birlikte başvuruçuların devlet dışı aktörden (DAEŞ) kaynaklanan riskin gerçekliğini ve Irak makamlarının kendilerini bu riske karşı korumada yetersizliğini ispatlamasını beklemiştir. Ancak başvuruçuların bunları ortaya koymadığı kanaatine varmıştır.⁹⁸

AYM, iddianın savunulabilirliğini kabul ettikten sonra, idari ve yargısal makamlar tarafından pozitif yükümlülüklerin bir parçası olan

⁹⁵ idib, p. 10.

⁹⁶ idib, p. 11-12.

⁹⁷ idib, p. 13, 19.

⁹⁸ idib, p. 77-80.

usuli yükümlülüklerle uyulup uyulmadığını araştırmaktadır.⁹⁹ Mahkeme, usuli güvenceler sağlanmadıysa ihlal kararı vermektedir.¹⁰⁰ Burada AYM, kötü muamele yasağının mutlak niteliğini vurgulamıştır. Mahkeme, YUKK’un 54’üncü maddesi kapsamında haklarında sınır dışı kararı alınsa dahi, başvuruçuların Anayasa’nın 17’inci maddesi kapsamındaki işkence ve diğer kötü muameleye maruz kalacakları yönündeki iddialarının değerlendirilmesi gerektiğini net bir şekilde ortaya koymuştur. Usuli güvenceler yerine getirilmiş olsa da geri gönderilecek ülkede gerçek bir kötü muamele riskinin bulunup bulunmadığı ayrıca değerlendirilmektedir. Sonuç olarak AYM, usuli yükümlülükler yerine getirilmediğinde risk araştırması yapma yoluna gitmemekte ve ihlal kararı vermektedir.

2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları

AYM’nin yanısıra AIHM’nin Suriye’ye geri gönderilmeyi konu alan güncel iki önemli kararı bulunmaktadır. Bunlardan ilki devlet (Rusya) tarafından verilen statünün sona erdirilmesi veya koruma verilmemesi halinde devletin sorumluluğunun devam edeceğine dair önemli çıkarımlarda bulunan M.D. ve diğerleri/Rusya¹⁰¹ başvurusuna ilişkindir. Somut vakada Suriye vatandaşı olan başvuruçular (10 kişi), 2011-2014 yılları arasında farklı vize türleriyle Rusya’ya giriş yapmış ancak yasal süre içerisinde ülkeden çıkış yapmamışlardır. İltica talebinde bulunan başvuruçuların talepleri ise dikkate alınmamıştır. Polis tarafından yakalanan başvuruçuların, göç yönetmeliklerini ihlal ettikleri gerekçesiyle yerel mahkemeler tarafından sınır dışı edilmek üzerine idari gözetim alınmalarına karar verilmiştir. Başvuruları üzerine idari gözetim merkezlerinden salınmışlardır ancak sınır dışı kararlarına itirazları reddedilmiştir.¹⁰² Başvuruçulardan biri İsveç’te mülteci statüsü almış ve oraya yerleşmiştir. Diğer iki başvuruçunun nerede oldukları veya davalarını sürdürmek isteyip istemedikleri bilinmemektedir. Başvuruçudan bir diğeri ise 2015-2017 arasında Rusya’da kendisine geçici sığınma (*temporary asylum*) statüsü verildiğini, ancak Suriye’deki güvenlik durumunun Rus makamları tarafından tutarsız şekilde

⁹⁹ Bu usul yükümlülüklerinden biri olarak mahkeme gönüllü geri döndüğü iddia edilen kişilerin (Bkz. Hammud ve Elhüseyn Kararları) geri dönüş kararlarında gönüllü olduklarının kabulü için yeterli düzeyde bilgilendirilme ve bu dönüşün bilinçli olduğunun belirlenmesi koşullarını aramaktadır.

¹⁰⁰ Bkz. Hüsam İbrahim Kararı.

¹⁰¹ M.D. ve diğerleri v. Rusya, BN. 71321/17, KT. 14/12/2021.

¹⁰² ibid. p. 5-8.

değerlendirilmesi sebebiyle statüsünün yenilenmediğini ifade etmiştir.¹⁰³ Rusya'nın AİHM'ye sunmuş olduğu gerekçede ise, yerel mahkemenin başvurucuların Rusya'da kalmalarının yasal olmadığı, zira yasal kalış sürelerini ihlal ettikleri, bu nedenle haklarında sınır dışı ve idari gözetim kararları alındığı belirtilmiştir. Rus makamları, 2017-2018 yıllarında yayımlanan Uzlaşma Merkezi (*Reconciliation Centre*) raporlarına dayanarak, Suriye'deki bazı bölgelerde güvenlik durumunun "istikrarlı" olarak nitelendirildiğini ve Suriye vatandaşlarının bu bölgelere geri dönüşlerine "elverişli" bulunduğunu savunmuşlardır.¹⁰⁴

Esasa dair incelemesinde AİHM öncelikle genel esasları hatırlatmıştır. Bu esaslara göre, Mahkeme ilk etapta sığınmacının ülkesine geri gönderilmesinin AİHS'nin 2'inci ve 3'üncü maddeleri kapsamında ihlal oluşturacak bir muameleye maruz kalma riski doğuracağına dair makul bir iddia ve buna dair kanıtlar sunup sunmadığını değerlendirmektedir. Sonrasında, ilgili ulusal makamların 2'inci ve 3'üncü maddeler kapsamındaki usule ilişkin yükümlülüklerini yerine getirirken iddiayı yeterince değerlendirip değerlendirmediklerini ve varılan sonuçların ilgili materyallerle desteklenip desteklenmediğini incelemektedir. Son olarak, eldeki tüm bilgiler ışığında işkence veya Sözleşme standartlarına aykırı muameleye maruz kalma konusunda gerçek riskin varlığı analiz edilmektedir.¹⁰⁵

AİHM, başvurucuların yerel mahkemelerde yeterli çeviri ve hukuki yardım imkanına sahip olmadıklarını, sadece temyiz sürecinde avukatlarının yardımıyla bu iddialarını makul gerekçelere dayandırabildiklerini, iltica başvurusunda bulunanların (ve önceden geçici sığınma sağlanmış olanların) da bu iddialarını makul bir şekilde sunduklarını belirtmiştir. Mahkeme, Suriye'deki durumun geri dönüşü uygun olmadığına BM ve uluslararası kuruluşlar tarafından ortaya konulan raporlarda belgelendiğini ve başvurucuların, ulusal makamlara sınır dışı edilmeleri halinde hayatlarına ve kişisel bütünlüklerine yönelik gerçek bir riske maruz kalacaklarına dair önemli gerekçeler sunduklarını tespit etmiştir.¹⁰⁶

¹⁰³ ibid. p. 19.

¹⁰⁴ ibid. p. 105.

¹⁰⁵ ibid. p. 90-91.

¹⁰⁶ ibid. p. 92-96.

Mahkeme bu tespitlerin ardından iddiaların Rus makamları tarafından yeterince incelenip incelenmediğini değerlendirmiştir. AİHM’ye göre yerel mahkemeler, başvuruçuların sınır dışı edilmeleri durumunda Sözleşmenin 3’üncü maddesi kapsamındaki risklere yeterince odaklanmamış ve delil eksikliği nedeniyle başvuruları reddetmiştir. Ancak Mahkeme, başvuruçuların savaş bölgesinden kaçtıkları ve kendilerini savunma imkânlarından yoksun oldukları gerekçesiyle, ulusal makamların riskleri dikkate alması gerektiğini belirtmiştir. Yerel mahkemeler, başvuruçuların sınır dışı edilme gerekçelerini (yasa dışı davranışlarını) incelemiş ancak Suriye’ye zorla geri gönderilmeleri durumunda karşılaşılabilecekleri genel risklere dair anlamlı bir değerlendirme yapmamıştır. Yine yerel mahkemeler temyiz sürecinde bazı başvuruçuların iddialarını bireysel olarak ele almış olsalar da, Suriye’de genel nüfusa kıyasla daha büyük bir risk altında olduklarını kanıtlayamadıklarını belirtmiş ve esasen belirsiz Rus devlet kurumlarından gelen bilgileri temel almıştır. Ayrıca, başvuruçular geçici sığınma başvurularında göç yetkililerinden yardım alamamış, yanılıcı talimatlarla karşılaşmış ve başvurularını gerekçelendirecek bir destek bulamamıştır. Tüm bu durumları göz önünde bulundurarak AİHM, başvuruçuların iddialarının yerel makamlar tarafından uygun şekilde incelenmediği sonucuna varmıştır. Dolayısıyla Mahkeme, başvuruçuların Suriye’ye gönderilmesi durumunda 2’inci ve 3’üncü madde kapsamındaki kötü muamele riskine maruz kalıp kalmayacaklarını bağımsız olarak değerlendirmiştir.¹⁰⁷

Mahkeme, başvuruçuların sundukları daha güncel ve güvenilir raporları dikkate alarak, özellikle İdlib gibi bölgelerde devam eden çatışmaların başvuruçular (özellikle Kürt kökenli başvuruçular OS) için tehlike oluşturduğunu; işkence, keyfi tutuklamalar ve terörist grupların devam eden saldırılarının hala ciddi bir sorun olduğunu ortaya koymuştur. Mahkeme, başvuruçuların Suriye’ye geri dönüşlerinin 2’nci ve 3’üncü maddeler kapsamında gerçek bir risk oluşturacağından hareketle sınır dışı edilmelerinin yaşam hakkı ile işkence ve diğer kötü muamele yasağının ihlali olacağına karar vermiştir.¹⁰⁸

Nispeten yeni olarak nitelendirilebilecek ikinci karar ise Akkad/Türkiye başvurusuna ilişkindir.¹⁰⁹ Suriye vatandaşı başvuruçular,

¹⁰⁷ ibid. p. 97-102.

¹⁰⁸ ibid. p. 103-111.

¹⁰⁹ Akkad v. Türkiye, BN. 1557/19, KT. 21/06/2022.

Haziran 2014'te iç savaştan kaçarak Türkiye'ye ailesiyle gelmiş, Kasım 2014'te geçici koruma kapsamına alınmıştır. Başvurucunun babası Ağustos 2015 yılında Yunanistan'a ve oradan da kendisine mülteci statüsü verilen Almanya'ya gitmiştir. Zaman içinde reşit olan başvuru dışındaki aile üyeleri başvuru babasıyla bir araya gelebilmek için aile birleşim vizesi alarak Almanya'ya varmıştır.¹¹⁰ 19 Haziran 2018'de başvuru da içinde bulunduğu bir grup göçmen Türkiye-Yunanistan sınırına bir km uzaklıkta, yasak askeri bölgede yakalanmıştır.¹¹¹ Sağlık kontrolleri yapıldıktan sonra Edirne İl Göç İdaresine, oradan da Hatay Göç İdaresine götürülmüşlerdir. Yetkililer, başvuru gönüllü olarak dönmek istediğini ve geri dönüş formunu gönüllü olarak, çevirmen eşliğinde ve bilgilendirilerek imzaladığını bildirirse de,¹¹² başvuru Hatay sınırına 20 saat otobüs yolculuğuyla, başka bir göçmene kelepçelenmiş olarak getirildiğini, geri dönüş istek formunu baskı altında zorla imzaladığını, neyi imzaladığını bilmediğini ve kendisine formun nüshasının verilmediğini belirtmiştir. Başvurucuya göre, geri dönüş formunu imzalarken kendisine formun çevirisi yapılmamış, neyi imzaladığı söylenmemiş, ancak kimlik bilgileri formda yer almıştır.¹¹³ Bu noktada başvuru geçici koruma altında olduğunu ve kimlik bilgilerinin dikkate alınmadığını iddia ederken, hükümete göre başvuru yanlış kimlik belgeleri verdiği için geçici koruma statüsünün varlığından haberdar olmamıştır.

21 Haziran 2018'de Suriye'ye gönderilen başvuru, El Nusra militanları tarafından yakalanmış, hayatından endişe etmiş, kötü muameleye maruz kalmıştır. Bu süreçte avukatı aracılığıyla Edirne İdare Mahkemesine sınır dışı kararının iptali için başvuruda bulunmuştur. Daha sonra 15 Temmuz 2015 tarihinde Türkiye'ye yasa dışı yollardan girmiş, yasa dışı yollarla Türkiye'den ayrılarak 20 Kasım 2018'de mülteci statüsü için başvurduğu Almanya'ya gitmiştir.¹¹⁴

¹¹⁰ idib, p. 2-5.

¹¹¹ idib, p. 6.

¹¹² idib, p. 16-19.

¹¹³ idib, p. 8-9.

¹¹⁴ idib, p.11-14.

AİHM, kararda başvurucunun Suriye’ye dönüşünün “gönüllü” olmadığına dair önemli tespitlerde bulunmasının¹¹⁵ yanı sıra ulusal makamların risk değerlendirmesi yapmasına ilişkin standartlar ortaya koymuştur. Mahkeme, yapmış olduğu değerlendirmede devletlerin egemenlik yetkisini tanımakla birlikte, AİHS’nin 3’üncü maddesi (işkence ve kötü muamele yasağı) kapsamında bir ihlal oluşup oluşmayacağını araştırmak, dolayısıyla kişilerin zorla sınır dışı edilmesine ilişkin durumlarda başvurucuların iddialarını ve karşılaşacakları riskleri dinleyip değerlendirmekle yükümlü olduklarını belirtmiştir.¹¹⁶

Mahkeme’ye göre, zorla geri gönderme davalarında tedbirin uygulanması halinde gerçek bir ölüm riskine maruz kalacağına dair ciddi nedenler olduğunu başvurucunun ispatlaması gerekmektedir. Kişinin 3’üncü maddeye maruz bırakıldığına dair deliller ortaya çıktığında ise yetkililerin şüpheleri giderme görevi bulunmaktadır. Ancak ispat yüküne ilişkin kuralların başvurucuları korunan hakların özünden mahrum bırakmaması gerekmektedir.¹¹⁷

A.A. ve A.A. kararında AYM’nin ortaya koymuş olduğu sınıflandırmaya paralel bir bakış açısıyla AİHM, risk değerlendirmesinde ispat yükünü ortaya koyan ilkeleri sıralamıştır. Buna göre, başvurucunun sistematik olarak kötü muamele uygulamasına maruz kalan bir grubun parçası olduğunu iddia ettiği davalarda kendisinin bunu ortaya koyması gerekmektedir. Diğer yandan söz konusu ülkedeki genel durum yetkili göç makamları tarafından dikkate alınmalıdır. Bununla birlikte Mahkeme, söz konusu riskin kamu hizmetine dahil olmayan kişi veya gruplardan kaynaklanması halinde ise söz konusu riskin varlığı ve devlet yetkililerinin bunu önleyebilecek durumda olmadığını gösterilmesi gerektiğini vurgulamıştır.¹¹⁸

Somut vakada başvurucuya Türkiye’de geçici koruma statüsü ve babasına Almanya’da mülteci statüsü verilmiştir. Mahkeme, başvurucunun gelmiş olduğu bölgenin ne Suriye Hükümeti’nin ne de muhalif grupların hâkim olabildiği bir savaş bölgesi olduğunu vurgulayarak, bölgedeki savaşın sivilleri mağdur eder nitelikte olduğuna BM organlarının raporlarında yer verildiğini ve Suriyelilerin ülkelerine

¹¹⁵ Buna ilişkin tespitler için bkz. ibid. p. 35-40.

¹¹⁶ idib, p. 61.

¹¹⁷ idib, p. 63-64.

¹¹⁸ idib, p. 66-68.

zorla geri gönderilmesinin tavsiye edilmediğini belirtmiştir. Dolayısıyla başvurunun Suriye'ye dönmesi halinde 3'üncü maddeye aykırı muamele göreceğine dair gerçek bir risk oluşturabilecek kanıtların olduğunun, bu durumda da şüpheleri giderme yükümlülüğünün devlet yetkililerinde bulunduğu altını çizmiştir.¹¹⁹ AİHM ayrıca "...başvurucuyu Suriye'ye gönderen makamların, başvurunun o ülkede karşılaşılabileceği riskleri gerektiği gibi değerlendirdiğinin görül(mediğini) ... formun başvurunun Suriye'deki kişisel durumuna ilişkin spesifik bir ayrıntı içermediğini ... ve ... başvurunun geçici koruma altına alınmasını haklı kılan olası riskin neden artık geçerli olmadığını açıklamadığını" belirtmiştir.¹²⁰ Kararda Mahkeme'nin vurgusu başvurunun Suriye'ye geri gönderilmesi halinde 3'üncü maddeye aykırı muameleye maruz kalması konusunda gerçek bir risk olduğu konusundaki şüphelerin Türkiye tarafından giderilmemesi sebebiyle söz konusu maddenin ihlal edilmiş olduğu yönündedir.

Konuya ilişkin her iki AİHM kararına bakıldığında tıpkı AYM gibi AİHM'nin de başvurucuların sınır dışı edilmeleri halinde işkence ve kötü muamele göreceğine dair gerçek risklerin varlığı halinde bireyselleştirilmiş bir değerlendirme yapılması gerektiğini vurgulandığı görülmektedir. Bu amaçla AİHM tarafların ispat yüküne dair aşamalı bir belirleme yapmıştır. Buna göre, öncelikle başvurunun, gönderileceği ülkede kötü muamele görme riski olduğuna dair ulusal makamlara, makul gerekçeler sunup sunmadığı değerlendirilmelidir. İkinci olarak, ulusal makamların, AİHS'nin 3'üncü maddesi kapsamındaki usuli yükümlülüklerini yerine getirerek bu iddiaları yeterince inceleyip incelemeyip ve vardıkları sonuçların ilgili materyallerle yeterince desteklenip desteklenmediği ele alınmalıdır. Son olarak, davanın tüm maddi yönleri ve mevcut ilgili bilgiler dikkate alınarak, işkence yasağı veya AİHS standartlarına aykırı muamele riski olup olmadığı değerlendirilmelidir.

VII. Değerlendirme

Bir önceki bölümde incelenmiş olan ilgili AYM ve AİHM kararları da devlet tarafından kişinin statüsünün ne şekilde adlandırıldığının devletin yükümlülükleri bakımından bir fark yaratmadığını ortaya

¹¹⁹ idib, p. 72-73.

¹²⁰ idib, p. 74.

koymaktadır. Bu yükümlülükler adı “geçici” de olsa her statüdeki kişiyi kapsamaktadır. Söz konusu kişinin uluslararası koruma ihtiyacı sürdüğü sürece düzensiz göç esnasında yakalanması sebebiyle statüsünün sonlandırılmasının veya statüsünün çeşitli sebeplerle uzatılmamasının önemi bulunmamaktadır.

AYM kararlarına bakıldığında, Mahkemenin, idari ve yargısal makamların savunulabilir bir iddiayı kabul ettikten sonra pozitif yükümlülüklerin parçası olan usuli yükümlülüklerle uyup uymadığını araştırdığı görülmektedir. Bu bağlamda A.A. ve A.A. kararında ortaya konulan ispat standardı sınıflandırması önem taşımaktadır. Mahkeme, usuli güvenceler sağlanmadıysa ihlal kararı vermektedir. Burada AYM, geri göndermeme ilkesi ve kötü muamele yasağının mutlak niteliğini vurgulamakta, YUKK’un 54’üncü maddesi kapsamında sınır dışı kararı alınsa dahi, başvuruçuların Anayasa’nın 17’inci maddesi kapsamındaki işkence ve diğer kötü muameleye maruz kalacakları yönündeki iddialarının değerlendirilmesi gerektiğini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Usuli güvenceler yerine getirilmişse de geri gönderilen ülkede gerçek bir işkence ve kötü muamele riskinin bulunup bulunmadığı ayrıca değerlendirilmektedir.

Konuya ilişkin AİHM kararlarına bakıldığında tıpkı AYM gibi başvuruçuların sınır dışı edilmeleri halinde bu kişilerin işkence ve kötü muamele göreceklere dair gerçek risklerin varlığı halinde bireyselleştirilmiş bir değerlendirme yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu amaçla AİHM, tarafların ispat yüküne dair aşamalı bir belirleme yapmaktadır. Buna göre, öncelikle başvuruçunun, gönderileceği ülkede kötü muamele görme riski olduğuna dair ulusal makamlara makul gerekçeler sunup sunmadığı değerlendirilmektedir. İkinci olarak, ulusal makamların AİHS’nin 3’üncü maddesi kapsamındaki usuli yükümlülüklerini yerine getirerek bu iddiaları yeterince inceleyip incelemediği ve vardıkları sonuçların ilgili materyallerle yeterince desteklenip desteklenmediği analiz edilmektedir. Son olarak, davanın tüm maddi yönleri ve mevcut bilgiler dikkate alınarak, işkence ve kötü muamele riski olup olmadığı değerlendirilmektedir.

Ayrıca güncel bir gelişme olarak 19 Aralık 2024 tarihinde Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD) tarafından verilen bir karar da bu tespitleri

teyit eder niteliktedir.¹²¹ ABAD nezdinde dava konusu olan olay, Ukrayna'daki çatışmalardan kaçarak Hollanda'ya giden kişilere AB Geçici Koruma Yönergesi'nin¹²² 7'nci maddesi kapsamında devlet tarafından ihtiyaren verilen koruma ve bunun ulusal makamlar tarafından sonlandırılmasına ilişkindir. Somut karar geçici koruma statüsünün AB geçici koruma rejimi sonlandırılmadan önce ulusal düzeyde sona erdirilmesini ve statüsü sonlandırılan kişiler hakkında ileriye etkili dahi olsa sınır dışı kararı verilir verilemeyeceğini tartışmaktadır. ABAD söz konusu kararında önemli iki tespit bulunmuştur. Karara göre, (i) geçici koruma statüsü ulusal makamlarca sonlandırılrsa dahi bu korumadan faydalanan kişiler hakkında AB geçici koruma rejimi sona erdirilmeden sınır dışı kararı verilemeyecek¹²³ ve (ii) rejim sonlandırılrsa dahi bu durum geçici koruma kapsamındaki kişilerin ülkede kalışını otomatik olarak yasal zeminden yoksun kılmayacaktır; aksine bu kişiler arasından uluslararası koruma başvurusu yapanların başvurularının değerlendirilmesi gerekecektir.¹²⁴

Bütün bu bulguları geçici korumanın sona ermesi konusu bağlamında yorumlamak gerekirse, geçici korumanın sona ermesi halinde sorulması gereken temel soru geçici korumanın bireylerin korunma ihtiyacı sona erdiği için mi yoksa başka sebeple mi sona erdiği olmalıdır. Bu sona ermenin toplu veya bireysel olarak sona erme olması arasında da fark bulunmamaktadır. Önceki bölümlerde de ifade edildiği üzere sunulan korumanın adının geçici olmasının devletin koruma yükümlülüğüne etkisi yoktur. Zira geçici koruma rejimindeki “geçicilik” hukuki değil idari bir belirlemeye dayanmaktadır. Bu durumun uygulamada etkilediği temel husus ise kendisine koruma sunulan bireylerin hak ve hizmetlere erişimi olabilir. Ancak durum devletlerin uluslararası hukuk kapsamında uymakla yükümlü oldukları geri gönderme yasağını ortadan kaldırmamaktadır. Dolayısıyla geçici korumanın sona ermesinin ardından uluslararası koruma rejimine geçilmesi veya geçici koruma faydalanıcılarının

¹²¹ P. ve diğerleri v. Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid, BN. C-244/24 ve C-290/24, KT. 12/06/2024.

¹²² Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof [2001] OJ L 212/12.

¹²³ ibid. p. 147, 158.

¹²⁴ ibid. p. 154.

statülerinde meydana gelecek başka bir değişiklik, bu kişilerin gönderilecekleri yerde karşılaşacakları risk ortadan kalkmadıkça, korunmalarına yönelik ihtiyacın sonlandığı anlamına gelmeyecektir.

VIII. Sonuç

Bu makale tanımı ve sınırları uluslararası hukukta tamamen belirli olmasa bile, geçici korumanın kitlesel halde ülkesinden kaçan ve uluslararası koruma ihtiyacı içerisinde olan kişilere koruma sağlamak için bir acil durum önlemi olduğunu, korumayı sağlamak için geçici bir mekanizmayı ve sağlanan haklara ve hizmetlere ilişkin geçici düzenlemeleri içinde barındırdığını, ancak bu durumun devletlerin uluslararası hukuk altında sahip oldukları yükümlülükleri değiştirmedini ve bu kapsamda sağlanan korumayı daha geçici hale getirmediğini vurgulamaktadır. Korumanın sonlanması ve ülkeye güvenli bir şekilde geri dönüş uluslararası korumanın ana konularından biri ve en tercih edilen kalıcı çözümdür. Bu çözümün hangi durumlarda mümkün olduğuna ilişkin uluslararası mülteci hukuku ve insan hakları hukuku çerçevesinde belirli kriterler ortaya konulmuştur. Bu kriterlerin yerine gelip gelmediği; dönülecek menşe ülkedeki durumla ve kişilerin bireysel koşullarıyla ilgili olarak esaslı değerlendirmeler sonucunda belirlenebilecektir. Bu sürecin, ilgili aktörlerle işbirliği yapılarak ve uluslararası kamuoyu da dahil edilerek şeffaf ve katılımcı biçimde yürütülmesi, meşruiyetinin sağlanması açısından gereklidir. Bu değerlendirmeler veya dönüşle ilgili diğer tartışmalar açısından temel belirleyici unsur, bağlayıcı bir hukuk kuralı olan geri gönderme yasağıdır.

Gerek AYM gerek AİHM sınır dışı kararının alınması ve icrası sürecinde, ulusal makamların, Anayasa'nın 17'inci maddesi ile AİHS'nin 2'inci ve 3'üncü maddeleri kapsamındaki usuli yükümlülüklerini yerine getirerek kişinin yaşam hakkının ihlal edileceği ve/veya işkence ve kötü muamele göreceği yönündeki iddialarını yeterince inceleyip incelemediğine ve vardıkları sonuçları bilgi ve belgelerle yeterince destekleyip desteklemediklerine bakmaktadır. Görülmektedir ki, uluslararası korumanın geçici bir idari mekanizmayla – geçici koruma rejimiyle – sağlanıyor olması, kişilerin geri gönderme yasağı uyarınca sahip olmaları gereken korumayı ve devletlerin bu açıdan yükümlülüklerini değiştirmemektedir. Sonuç olarak korumanın uluslararası koruma statüleri üzerinden veya bir geçici koruma rejimi üzerinden sağlanıyor olmasının bu açıdan bir etkisi bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Kitap, Makale ve Raporlar

BMMYK: “Framework for Durable Solutions for Refugees and Persons of Concern”, 2003. (<https://www.refworld.org/docid/4124b6a04.html>, Erişim: 15.12.2024).

BMMYK: “Guidelines on Temporary Protection or Stay Arrangements”, 2014. (www.refworld.org/docid/52fba2404.html, Erişim: 15.12.2024).

BMMYK: “Guidelines on Temporary Protection or Stay Arrangements”, 2014 (<https://www.refworld.org/docid/52fba2404.html>, Erişim: 28.8.2021).

BMMYK: “Handbook for Repatriation and Reintegration Activities”, 2004. (<https://www.unhcr.org/media/handbook-repatriation-and-reintegration-activities-complete-handbook>, Erişim: 15.12.2024).

BMMYK: “Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status and Guidelines on International Protection Under the 1951 Convention and the 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees”, 2019 (<https://www.refworld.org/docid/5cb474b27.html>, Erişim: 10.12.2024).

BMMYK: “Master Glossary of Terms” (www.unhcr.org/glossary, Erişim: 10.12.2024).

BMMYK: “Prima Facie Approach to Recognition of Refugee Status” (<https://emergency.unhcr.org/protection/legal-framework/prima-facie-approach-recognition-refugee-status>, Erişim: 15.12.2024).

BMMYK: “Refugees and Asylum Seekers in Turkey” (www.unhcr.org/tr/en/refugees-and-asylum-seekers-in-turkey, Erişim: 15.12.2024).

BMMYK: “UNHCR Global Trends 2014” (www.unhcr.org/statistics/country/556725e69/unhcr-global-trends-2014.html, Erişim:15.12.2024).

Ekşi, Nuray: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku, 5.Baskı, Beta Basım Yayın, İstanbul, 2018.

European Court of Human Rights (AİHM): “Guide on the Case-Law of the European Convention on Human Rights – Immigration”, (https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_immigration_eng, Erişim: 15.12.2024).

Goodwin-Gill, Guy S: “The International Law of Refugee Protection”, Elena Fiddian-Qasmieh ve diğerleri (der.), The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migration Studies, Oxford University Press, Oxford, 2014.

(<https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199652433.001.0001/oxfordhb-9780199652433-e-021>, Erişim: 15.12.2024).

Goodwin-Gill, Guy S./McAdam, Jane: The Refugee in International Law, 3. Baskı, Oxford University Press, Oxford, 2007.

Göç İdaresi Başkanlığı: “Geçici Koruma - Göç İdaresi Başkanlığı İstatistikleri” (www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638, Erişim: 10.12.2024).

Hathaway, James C.: The Rights of Refugees under International Law, 2. Baskı, Cambridge University Press, Cambridge, 2021.

İneli Ciğer, Meltem: “Silahlı Çatışma Durumlarında Ayrım Gözetmeyen Şiddet Hareketlerinden Kaçan Kişilerin Avrupa Birliği Hukuku ve Türk Hukukunda İkincil Korunması”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 20 S. 1, 2018, s. 199–237.

İneli Ciğer, Meltem: Temporary Protection in Law and Practice, Brill | Nijhoff, , Leiden, 2017. (<https://doi.org/10.1163/9789004327535>, Erişim: 15.12.2024).

McAdam, Jane: Complementary Protection in International Refugee Law, 1. Baskı, Oxford University Press, Oxford, 2007.

OHCHR: “Technical Note on the Principle of Non-Refoulement under International Human Rights Law”, 2018. (<https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Migration/GlobalCompactMigration/ThePrincipleNon-RefoulementUnderInternationalHumanRightsLaw.pdf>, Erişim:10.12.2024).

Özel, Sibel: “Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü”, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.XVII, S. 2, 2020, s. 709-734.

Öztürk, Neva Övünç: “Temporary protection practice in Türkiye and in the EU: A flexible, pragmatic solution or a Janus-faced image for the access to international protection?”, International Migration”, C.60, S.5, 2022, s.276-279.

Öztürk, Neva Övünç: “Geçici Korumanın Uluslararası Koruma Rejimine Uyumu Üzerine Bir İnceleme”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 66, S. 1, 2017, s.201-264.

Öztürk, Neva Övünç: Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi, 1. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2015.

Salomon, Stefan: “Constructing Equality in EU Asylum Law”, International Journal of Refugee Law, C. 33, S. 4, 2021, s.608–644.

Türk, Volker: “UNHCR’s Supervisory Responsibility”, New Issues in Refugee Research, Working Paper No. 67, Cenevre, 2002.

United Nations: “Global Compact on Refugees”, 2018. (<https://www.unhcr.org/5c658aed4.pdf>, Erişim: 15.12.2024).

Ulusal ve Uluslararası Mevzuat

703 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Türkiye Cumhuriyeti Resmî Gazetesi, Sayı 30473 (9.7.2018).

85 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Türkiye Cumhuriyeti Resmî Gazetesi, Sayı 31643 (29.10.2021).

Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof [2001] OJ L 212/12.

Council Directive 2004/83/EC of 29 April 2004 on minimum standards for the qualification and status of third country nationals or stateless persons as refugees or as persons who otherwise need international protection and the content of the protection granted [2004] OJ L 304.

Directive 2011/95/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on standards for the qualification of third-country nationals or stateless persons as beneficiaries of international protection, for a uniform status for refugees or for persons eligible for subsidiary protection, and for the content of the protection granted (recast) [2011] OJ L 337.

Geçici Koruma Yönetmeliği, Türkiye Cumhuriyeti Resmî Gazetesi, 22.10.2014, Sayı 29153.

Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Protokol (1967 Protokolü), Kabul Tarihi: 31.01.1967, Yürürlüğe Giriş Tarihi: 04.10.1967, 606 UNTS 267.

Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme (1951 Cenevre Sözleşmesi), Kabul Tarihi: 28.07.1951, Yürürlüğe Giriş Tarihi: 22.04.1954, 189 UNTS 137.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), Kanun No. 6458, Kabul Tarihi: 4.4.2013, Resmî Gazete: 11.4.2013, Sayı: 28615.

Mahkeme Kararları

Anayasa Mahkemesi

A.A. ve A.A. Başvurusu, BN. 2015/3941, KT. 01/03/2017.

A.A. ve A.A. Başvurusu, (Tedbir Kararı), BN. 2015/3941.

Abdulkerim Hammud Başvurusu, BN. 2019/24388, KT. 02/05/2023.

Ali Elhüseyn Başvurusu, BN. 2020/5730, KT. 12/06/2024.

Hüsam İbrahim Başvurusu, BN. 2020/20131, KT. 04/10/2023.

Avrupa Birliği Adalet Divanı

P. ve diğerleri v. Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid, BN. C-244/24 ve C-290/24, KT. 12/06/2024.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

Akkad v. Türkiye, BN. 1557/19, KT. 21/06/2022.

Chahal v. Birleşik Krallık, BN. 22414/93, KT. 15/11/1996.

F.G. v. İsveç [BD], BN. 43611/11, KT. 23/03/2016.

L.M. ve diğerleri v. Rusya, BN. 40081/14, 40088/14 ve 40127/14 , KT. 15/10/2015.

M.D. ve diğerleri v. Rusya, BN. 71321/17, KT. 14/12/2021.

Saadi v. İtalya [BD], BN. 37201/06, KT. 28/02/2008.

Sufi ve Elmi v. Birleşik Krallık, BN. 8319/07 ve 11449/07, KT. 28/06/2011.

X. v. İsviçre, BN. 16744/14, KT. 26/01/2017.